

TÜRKİYE'DE ENGELLİ MAHPUS OLMAK

Dadlez Sabak

TCPS
kitaplığı

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumları
Mektup Okuma Komisyonu Başkanlığı
GÖRÜLDÜ

Bu yayın İsveç B y kel liği desteğiyle hazırlanmıŐtır.
Yayının içeriğinden yalnızca Ceza İnfaz Sisteminde Sivil
Toplum Derneği sorumlu olup herhangi bir Şekilde
İsveç B y kel liği, Sida'nın görüŐlerini yansıtılmaktadır.

TCPS Kitaplığı 24

Türkiye’de Engelli Mahpus Olmak / Dadlez Sabak

Editör: Tayfun Koç
Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç
ISBN 978-605-80724-5-9
Baskı: Mart 2021

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
Adres: Katıp Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak,
No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: 0212 293 69 82
e-posta: info@cisst.org.tr
web: <http://cisst.org.tr/>

Baskı ve Cilt
İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 501 0883

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

İsveç
Sverige

**TÜRKİYE'DE
ENGELLİ
MAHPUS
OLMAK**

Dadlez Sabak

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
1. Engelli Nedir, Kime Denir?	11
2. Türkiye'de Engelli Mahpus Olmak	14
2.1. Engelli Mahpusların Görünürlük Problemi	14
2.2. Sayısal Veriler	18
3. Çoklu İhtiyaçlar ve Kesişimsel Dezavantajlar	19
4. Engellilik Çerçevesinde Türkiye Hapishanelerinde	
Fiziki Koşullar	22
4.1. Türkiye Hapishanelerinde Erişilebilirlik Problemi	22
4.2. Kişisel Hijyen ve Temizlik İmkânları	27
4.3. Isıtma, Aydınlatma ve Havalandırma	29
4.3.1. Isıtma ve Sıcaklık Sorunları	30
4.3.2. Aydınlatma	31
4.3.3. Havalandırma	32
5. Türkiye Hapishanelerinde Engellilik ve	
Sağlığa Erişim Hakkı	35
5.1. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri	37
5.1.1. Revir ve Engellilik	38
5.1.2. Hastane Sevki	39
5.1.3. Randevu Sistemi	41
5.1.4. Ring Aracı	42
5.1.5. Acil durumlarda Sevk	42
5.2. İkinci ve Üçüncü Basamak Sağlık Hizmetleri	44

5.3. Türkiye Hapishanelerinde Tıbbi Hizmet Koşulları	46
6. Türkiye Hapishanelerinde Kötü Muamele, Ayrımcılık ve Engelli Mahpuslar	49
7. Rehabilitasyon (R) Tipi Hapishaneler	52
8. Eşya Kullanımı	55
8.1. Engelli Mahpusların İhtiyaçları ve Eşya Kullanımı	56
9. Engelli Mahpuslar ve İletişim Hakkı	61
9.1. Ziyaret Hakkı	62
9.2. Mektup Hakkı	63
9.3. Telefon Hakkı	64
9.4. Yazılı Materyaller	65
9.5. Televizyon ve Radyo Kullanımı	67
10. Engelli Mahpusların Ekonomisi ve Hapishanede Sunulan İmkânlar	69
11. Engelli Aylığı	72
12. Engellilerin Adalete Erişimi	78
13. Hapsetmenin Alternatifi Örneği Olarak Cezanın İnfazının Ertelenmesi	81
13.1. Ceza İnfazının Ertelenmesi	83
14. Engelli Haklarına Referans Kaynaklar	86
15. Sonuç	87
16. Öneriler	90
17. Engelli Aylığına Başvuru Kılavuzu	102
17.1. Kimler Başvurabilir	103
17.2. Nereye Başvurulur?	104
17.3. Başvuru İçin Gerekli Evraklar Nelerdir?	105
17.4. Başvuru Nasıl Yapılır?	107
18. Kaynakça	114

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı *Dünya Engellilik Raporu 2011*'e göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'i orta ya da ileri derecede engellidir.¹ Bu rakam en az 1 milyar insanın orta veya ileri derecede engelli olduğu anlamına gelir. Türkiye İstatistik Kurumu 2019 verilerine göre ise 2019 yılı itibariyle Türkiye nüfusunun yine yaklaşık %15'i çeşitli sakatlıklara sahiptir. Diğer bir deyişle Türkiye'de 12 milyondan fazla engelli yaşamaktadır.² Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Ocak 2021 Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ndeki 2011 verilerine göre ise Türkiye nüfusunun yaklaşık %7'si çeşitli fiziksel

---

1 *Dünya Engellilik Raporu 2011*, Dünya Sağlık Örgütü, DSÖ Kütüphanesi ve Yayın Kataloğu Verileri, Ankara, s. 31. <https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diwnu3i5.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

2 Engelli Bireylerin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı İstatistiksel Tablosu, Türkiye İstatistik Kurumu, 2019.

sakatlıklara sahiptir.³ Diğer bir deyişle TÜİK verilerine göre Türkiye'de 12 milyondan fazla, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre ise yaklaşık 6 milyon engelli yaşamaktadır.⁴ Tanımlar ve ilgili tartışmalar her geçen gün değişse ve gelişse de engellilik, insana dair sürekli var olan, oldukça karmaşık, içerisinde çeşitliliği barındıran, çok yönlü sebepleri ve sonuçları olan bir durumdur.⁵ Sağlık koşulları, çevresel ve bireysel faktörler engelli kişilerin ihtiyaçlarını çeşitlendirmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanması ve engellilerin de erişebildiği koşulların yaratılması sadece bu bireylerin değil, toplumun ve ilgili tüm otoritelerin görevidir.

2018 yılı itibariyle Türkiye hapisanelerde Adalet Bakanlığı kriterlerince engelli olarak kabul edilen 248 mahpus bulun-

---

3 *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Ocak 2021)*, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, s. 5. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/67975/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2021.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

4 Bakanlık ile TÜİK veya Dünya Engellilik Raporu verileri arasındaki derin farklılık bakanlığın raporda da açıkça belirttiği üzere araştırmanın sadece görme, duyma, konuşma ve hareket güçlüğü gibi fonksiyonel kayıplara odaklanan 6 soru üzerinden yürütülmüş olmasıyla ilgilidir. Kitabın görünürlüğe dair bölümünde sunulan eleştiriler bu veriler için de ortaya konulabilir. Zira engellilik tanımı sadece fiziksel sakatlıkları değil, fiziksel sakatlıklar yanında zihinsel, duyuşsal ve ruhsal sakatlıkları da kapsayan kapsamlı düzenlenmesi gereken bir tanımdır.

5 *Dünya Engellilik Raporu 2011*, s. 3.

maktadır.⁶ Engellilerin ihtiyaçlarının hapisanelerde de varlığını sürdürdüğü düşünüldüğünde bu ihtiyaçlara uygun koşulların yaratılması gerek insan hakları ilkeleri gerekse ceza infaz sürecinin adil ve amaçlarına uygun bir biçimde sürdürülmesi açısından oldukça önemli bir olgudur.

Dolayısıyla bu kitap, engelliliğin ve engelli kişilerin ceza infaz rejimine tabi tutuldukları süreçlerde nelerle karşılaştıklarını, ihtiyaçlarını; engelliler ve engellilik çerçevesinde hapisanelerinde yapısını, engelli mahpusların hapisanelerdeki yaşam kalitesini iyileştirebilecek önerileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kitapta engelli mahpuslar özelinde sorunlar, ihtiyaçlar ve çözümler anlatıldığından 2019 yılı itibariyle Türkiye hapisanelerine dair daha genel ve ayrıntılı bilgi almak için Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) 2019 Yıllık Raporu'nu inceleyebilirsiniz.⁷

Bu kitapta CİSST'in iletişim kurduğu birçok engelli mahpusun deneyim ve aktarımları⁸ ile öğrendiğimiz, araştırdığımız,

6 Veriler TBMM İnsan Hakları Komisyonu 14/11/2018 tarihli toplantısının birinci oturumunun tutanağından alınmıştır. Bu veri engelli mahpus sayısına dair elde ettiğimiz en güncel veridir. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2216 (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

7 Bkz.: *CİSST Yıllık Rapor 2019*, <http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/ceza-infaz-sisteminde-sivil-toplum-dernegi-cisst-yillik-rapor-2019.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

8 Mahpuslar ya da mahpus yakınları derneğimize yaptıkları başvurularla bize sorun, talep ve deneyimlerini aktarmaktadır. Mahpuslar ya da mahpus yakınları derneğimize danışma hattımızı arayarak ya da mektup yollayarak ulaşabilmektedir.

bunların ışığında değerlendirme, eleştiri ve önerilerde bulunduğumuz fikirlerimizi aktarmaya çalıştık. Kitabımızda engelli mahpuslar adına bir değerlendirme yaparak aktarımda bulunmayı amaçlamıyoruz, onlardan aldığımız bilgileri kendi bilgilerimizle harmanlayıp gerek ihtiyacı olan engelli mahpuslara rehberlik edebilecek gerekse bu konuda bilgi sahibi olmak isteyen kişilerin öğrenme süreçlerine katkı sağlayabilecek bilgileri aktarmayı amaçlıyoruz. Bu çerçevede çalışma, CİSST'in engelli mahpuslardan öğrendikleriyle oluştuğundan bu süreç boyunca karşılaşma alanlarımızın çok az olduğu ya da hiç olmadığı birçok engellilik türünü ve ihtiyaçlarını aktaramayabileceğimizin farkındayız. Örneğin derneğimize başvuran engelli mahpusların çok ciddi bir çoğunluğu ortopedik engellere sahip ancak neredeyse hiç zihinsel engelli⁹ mahpusla iletişim kurmamaktayız. Dolayısıyla kitabımızda zihinsel engelli mahpusların sorun ve ihtiyaçları konusunu yeterince aktaramayacağız. Elbette ki amacımız kapsayıcı olabilmek, tüm engelli mahpusların sorunlarını ve çözümlerini ele alabilmektir.

---

9 Gerek bilimsel çalışmalar gerekse engelli hak mücadelesinin bir ürünü olarak Türkçede zihinsel engelli olarak tanımlanan engellilik durumuna İngilizcede entelektüel engelli denmektedir. Amerikan Psikiyatri Derneği'ne göre entelektüel engelli öğrenmek, problem çözmek, değerlendirme yapmak gibi zihinsel ve iletişim kurmak, bağımsız yaşam gibi bazı günlük hayatı ilgilendiren sakatlıkları olan engellilik türüdür ve insan nüfusunun yüzde biri bu engellilik türünden etkilenmiştir. <https://www.psychiatry.org/patients-families/intellectual-disability/what-is-intellectual-disability> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

1. ENGELLİ NEDİR, KİME DENİR?

Dünya genelinde bir hak temelli mücadele haline gelmiş ve bazı coğrafyalarda ciddi kazanımlar elde etmiş “sakat” hak mücadelesi, “engellilik” kavramını birçok ülkede uzun yıllardır tartışmaya devam etmekte ve bu tartışmalar sonucunda gerek literatürde gerekse politika, hukuk gibi yönetsel alanlarda çeşitli “engellere” rağmen değişiklikler yapabilmektedir.¹⁰ Bazı coğrafyalarda uzun yıllardır varlığını sürdüren sakat hak mücadelesi ve kazanımları, nispeten daha kısa olsa da hatırı sayılır bir süredir hak temelli bir mücadele alanıyla Türkiye’de de var olmayı başarmıştır. Bu çerçevede Türkiye sakatlık çalışmalarının bir ürünü olarak Türkçede de çok temel bir kavramsal tartışma vardır. Bu tartışma “özürlülük”, “engellilik” ve “sakatlık” kavramları üzerinden kişilerin edilgen pozisyondan etken pozisyona geçmelerini de amaçlayan bir kaygıyla var olmuştur.^{11 / 12}

---

10 *Dünya Engellilik Raporu 2011*, s. 3-10.

11 Bkz. Bülent Küçükarslan, “Sakat” Politikadır, <https://bianet.org/bianet/toplum/132569-sakat-politiktir> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

12 Bkz. Sibel Yardımcı, Özürlü mü? Engelli mi? Sakat mı?, *Mekanda Adalet Dergisi*, s. 12.

Engellilik konusunda tartışılması gereken en önemli unsur sakat kişilerin hayatlarında sakatlıkları dolayısıyla var olan engellerin nasıl var olduğu meselesidir. Kamusal alanlardan aile konutlarına, kamu hizmetlerinin sunulduğu biçimlerinden toplumsal ve aile içi ilişkilerin üzerine kurulduğu temellere kadar hayatın her alanı sağlam bireyi esas almaktadır ve her şey sağlam bireyin yetileri doğrultusunda inşa edilmektedir. Başka bir ifadeyle sağlamlılığın ve dolayısıyla sağlamlılık esasına dayalı ayrımcılığın hayatın her alanında, tüm ilişkilenebilecek alanlarına nüfuz ettiği aşikârdır. Bu sebeple aslında kavramsal olarak “engel”den bahsederken engelliliğin dayatılan bir durum olduğu ve sakat kişilerin engellere değil kendi kişisel özellikleri olan sakatlıkları vurgulanmalıdır. Dolayısıyla sakat kişilerin engelleri kendilerine özgülenmiş durumlar olmaktan çok aile, toplum ve otoriteler gibi dışsal kişi ve yapıların dayattığı sağlamlı yaşam tarzının bir sonucu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu sebeple sakat bireylerin onlara dayatılan engellerle edilgenleştirildiği bir kullanım yerine kişiyi daha etken, söz sahibi ve bu alanda yüzyıllardır inşa edilen engellerin kaldırılmasına dair sorumluluklarının olduğunu vurgulayan bir kullanımın hak temelli bir mücadelenin gerektireceği önemli bir unsur olduğunun altı çizilmelidir.

Bizler de kavramsal tartışmaların politik olduğu, kavramların gücü gereği bu kavramsal tartışma sürecini takibin ve katkı sağlamanın oldukça önemli olduğu bilinciyle hareket etmeyi gerekli görüyoruz. Dolayısıyla temelde edilgen olmayan, doğrudan doğruya bireyin kendisinden gelen bir ifade biçimi olarak “sakat” kavramını kullanmayı doğru buluyoruz. Fakat gerek derneğimizin çalışmalarının kamusalılığı gerekse güncel

Türkçe hukuk metinleri ve diğer hukuki kaynaklarda halen “sakat” kavramının yer almıyor olması sebebiyle çalışmalarımızda “engelli” kavramını kullanıyoruz. Kitabın geri kalan kısmında da yukarıda açıklanan sebepler doğrultusunda “engelli” terimini kullanacağız.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nde engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal sakatlığı olan kişiler olarak tanımlanmıştır.¹³ Bu tanıma ek olarak engelliliğin tanımlanmasında benimsenmiş engelliliği ortopedik, duyuşal ve zihinsel engellilikten ibaret kabul eden anlayışın aksine engelliliğin oldukça geniş bir tanımı olduğunu; fiziksel, duyuşal, bilişsel ya da zihinsel, psikososyal ve de süregelen hastalıklara, sakatlıklara sahip bireylerin engelli bireyler olarak kabul edilmesi gerektiği hatırlamak isteriz çünkü kitabın sonraki kısımlarından da anlaşılabilceği gibi engellilik tanımının dar bir anlamda yapıyor olması engellileri yok sayan sağlamcı anlayışın başka bir tezahürüdür.

---

13 <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

2. TÜRKİYE'DE ENGELLİ MAHPUS OLMAK

Sağlam bireyi esas alan, bu sağlam bireyin algılayışı ve ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilen bir dünyada engelli bireylerin hayatlarını, temel insan haklarının gerektirdiği biçimde, tek başına idame ettirmesi açıkça zor olmaktadır. Bu zorluk düşünülünce engelli bireylerin hapisanelerde katlanarak kötüleşen şartlara ve temel insan haklarından yoksun yaşamlara sahip olacağı da söylenebilir. Türkiye'de engelli bireyler ihtiyaç ve haklarının gözetenmediği ortamlarda hapsedilmektedirler. Bu sebeple kapatılma alanlarının zaten zor olan koşullarının yanında hapisanelerde bir dezavantaj haline getirilen engellilik, engelli mahpusları özel bir kategoride değerlendirmemiz ihtiyacını doğurmuştur.

2.1. Engelli Mahpusların Görünürlük Problemi

Engelli bireylerin görünürlüğü meselesi sadece hapisaneler için önemli değildir. Aslında tüm kamusal alanlara dair tartışılması gereken, oldukça önemli bir konudur. Çünkü engelli bireylerin kamusal alanlarda görünürlüğünün düşük olmasının sebepleri ve sonuçları bir kısır döngü yaratmakta, engellilerin uğradığı ayrımcılığı da görünmez hale getirmektedir. Görünürlüğün düşük olmasının bir sebebi olan engellilerin hayata

katılamaması problemi, sonuç olarak engellilerin kamusal alanlarda görünürlüğünü düşürerek aslında yine engelli bireylerin ihtiyaçlarının gündeme gelmeyeceği yeni anlayışlar ve dolayısıyla engelli bireylerin hayata katılamayacağı yeni kamusal alanların inşasına yol açmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da zaten engellileri ve ihtiyaçlarını yok saymaya yatkın olan anlayış, engellileri yok saymakta bir sakınca görmemeye devam edecektir. Bir başka deyişle engelliler kaldırımlarda yürümedikçe yeni yapılan kaldırımlar da erişilebilir olmayan mimarilerde inşa edilecektir çünkü zaten bu kaldırımları inşa edenler engellilerin varlığından dahi haberdar değildir. Bu çerçevede engellilerin hapisanelerdeki varlığının görünür olmamasının sebep olduğu temel problemlerden biri de hapisanelerin engellilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmiyor olması, hatta yeni inşa edilen hapisanelerde de yine aynı engelliliği yok sayan fiziki ortamlarla karşılaşılıyor olmasıdır.

Türkiye hapisanelerinde engelli bireylerin görünürlüğünün düşük olmasının iki temel sebebi vardır. Öncelikle en temel sıkıntılardan biri Adalet Bakanlığı'nın engellilik algısına dairdir. TBMM bütçe görüşmelerinde sunulan bilgiye göre 2018 yılı itibariyle Türkiye hapisanelerinde 248 engelli mahpus bulunmaktadır.¹⁴ Ancak resmi makamlarca belirtilen sayı 248 olsa da engelli mahpus sayısının bu rakamın çok daha üzerinde olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. Gerek mahpuslar ve

---

14 Veriler TBMM İnsan Hakları Komisyonu 14/11/2018 tarihli toplantısının birinci oturumunun tutanağından alınmıştır. Bu veri engelli mahpus sayısına dair elde ettiğimiz en güncel veridir. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2216 (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

yakınlarından aldığımız bilgiler gerekse bu konuda deneyim sahibi kişi ve kurumlarla yaptığımız bilgi paylaşımları dolayısıyla Türkiye hapishanelerinde bir mahpusun engelli mahpus kategorisinde sayılabilmesi için bu mahpusun ilk bakışta görülebilen bedensel bir engeli, çok üst düzeyde duyuşsal kaybı ya da %40 ve üstü engelli olduğunu belirten engelli sağlık kurulu raporuna sahip olması gerektiği söylenebilir. Adalet Bakanlığı'nın mahpusları nasıl engelli mahpus kategorisinde kabul ettiğine dair elimizde kesin bir bilgi ya da veri bulunmamaktadır. Ancak yukarıda belirttiğimiz kriterlerin Adalet Bakanlığı gözünde engelli mahpusların belirlenmesinde önemli olduğu tespitinde bulunulabilir. Bu çerçevede engellilik oranı %40'ın altındaki kişilerin ya da engelli sağlık kurulu raporu almamış ya da alamamış kişilerin veya engellilik tanımına girmekte tartışmalı olanların akıbeti belirsiz kalmaktadır. Kitabın önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere engelliliği geniş tanımlamak yerine, dar anlamda bir engellilik tanımı yapmak bile yeni ayrımcılıklar yarattığı düşünülünce, Adalet Bakanlığı'nın bu örnekte bir grup engelliye engelli kategorisinde kabul etmemesi başlı başına bir ayrımcılık örneğidir. Ayrıca engellilerin görünürlüğünü azaltan bu gibi davranışlar sadece bu kişileri yok saymakla kalmıyor, bu kişilere eşit yurttaş muamelesi yapılmaması, hizmetlerin eşitçe sunulmaması ve benzeri sonuçlar yaratmaktadır. Kitabın diğer bölümlerinde bu sonuçlardan bahsedilmekle birlikte öneriler kısmında değinilen en kapsamlı çözümlerden birinin hapishanelere girişte kişilerin belirtmek ve hizmet almak istedikleri durumda engellilik ve engellilikleri sebebiyle duyulan ihtiyaçlarını kayıt altına alan bir uygulamanın geliştirilmesi gerektiğinin altı çizmek gerekmektedir. Bunun yanında engelliliğın en güncel, bilimsel

ve böylece en kapsamlı tanımının Adalet Bakanlığı'na benimsenmesinin kapsayıcı ve daha doğru bir tanımlama için önemi unutulmamalıdır.

Engelli mahpusların görünürlüğüne dair diğer problem ise engelliliğin zaten sayısal bir hesaplamadan öte oldukça derin ve sistematikleşmiş bir yok sayılma problemiyle karşı karşıya olmalarıdır. Gerek toplumsal gerekse yönetsel olarak engellilerin varlığından haberdar olunmasına rağmen engellilere hak talebinde bulunulduğu durumda kapsamlı ve genel bir değişime gitmek yerine bireysel ve bazen geçici çözümler kurgulanması bu durumun temelini oluşturmaktadır. Çünkü aslında hapisanelerde veya dışarıdaki sorun, engellilerin varlığı açıkken dahi, bu insanlar için çözümler ve fırsatlar yaratmak bir yana, tüm hizmet ve hakların sağlam bedeni normal kabul eden bir biçimde sunuluyor olmasından kaynaklanır.

Temel hak ve özgürlükler; birçok anayasal ilke, kanun ve uluslararası anlaşmalar gereğince toplulukların sayısının ve genel nüfusa oranının ne kadar olduğuna bakılmaksızın herkes için eşit ve adil bir biçimde tanınması gereken olgulardır. Bu çerçevede görünürlük tartışmasından da önce engelli bireylerin ne kadar görünür olduğuna ya da kaç engelli bireyin olduğuna bakılmaksızın tüm engelli bireylerin haklarına, özgürlüklerine ve hizmetlere ulaşabilecekleri bir yaşamın dizaynı hapisanelerde ve hapishane dışında en temel sorumluluklardandır.

2.2. Sayısal Veriler

Sayısal verilerin hapisanelerdeki durumu anlamak için oldukça önemli olduğunu düşündüğümüzden kitabın bu bölümünde hapisanelerde engelli mahpuslarla ilgili bazı sayısal verileri aktarmak isterdik. Ama bir sivil toplum kuruluşu olan derneğimiz çalışmalarında ihtiyaç duyduğu engelli mahpuslara dair birçok veriye ulaşamamaktadır. Adalet Bakanlığı ve Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlanan en güncel rapor ve verileri yıllar öncesine ait, yaptığımız bilgi edinme başvuruları genelde ya cevapsız kalmakta ya da çeşitli sebeplerle reddedilmektedir. En son 26.08.2020 tarihinde engelli mahpuslara dair bazı istatistiki bilgiler talep ettiğimiz bilgi edinme başvurumuz 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun 7. Maddesinin ikinci fıkrası uyarınca cevaplanmamıştır.¹⁵ Dolayısıyla derneğimizin elinde yeterince bilgi bulunmamakta ve kitabın bu bölümünde de kitabımızın genelinde de çoğunlukla güncel olmayan, geçmiş yıllara dair sayısal veriler paylaşılmaktadır. Bu çerçevede verilere ulaşamadığımız için kitabın genelinde derneğimizin ulaştığı veya derneğimize ulaşan sınırlı sayıda mahpusun dahil olduğu verilerimizle sorunların tespitini yapabilmekteyiz.

---

15 Madde 7- Bilgi edinme başvurusu, başvuru kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır.

Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler. İstenen bilgi veya belge, başvuru kurum ve kuruluştan başka bir yerde bulunuyorsa, başvuru dilekçesi bu kurum ve kuruluşa gönderilir ve durum ilgiliye yazılı olarak bildirilir.

3. ÇOKLU İHTİYAÇLAR VE KESİŞİMSEL DEZAVANTAJLAR

Hayatın her alanında olduğu gibi farklı sebeplerle çoklu ihtiyaçlara sahip bireyler, hapishanelerde de insan onuruna aykırı muamelelere maruz kalmaktadır. Engelliler, yabancı uyruklu- lar, etnik ve dini azınlıklar, LGBTİ+’lar, kadınlar, çocuklar ha- pishane ortamında yoğun ayrımcılık ve diğer kötü muamelele- re uğrama riski taşırlar. Kişilerin oklu ihtiyaçlarının çeşitliliği arttıkça ihtiyaçlarına erişimleri zorlaşmakta, kimlikleri dolayısı- yla maruz bırakıldıkları kötü muamele ve ayrımcılığa uğrama ihtimali artmaktadır. Örneği bir mahpus hem yaşlı hem en- gelliye hem de yabancı uyrukluysa yaşayacağı sorunlar da bu oranda katlanarak çoğalacaktır. Çoklu ihtiyaçları tek tek sayıp sınıflandırmak mümkün değildir, bu sebeple ihtiyaçları değer- lendirmek ve bu ihtiyaçlara yanıt bulabilmek için okumakta olduğunuz bölüm, bu kitapta yer alan diğer ilgili bölümler- le birlikte değerlendirilmelidir. Bu bölümün amacı bazı temel çoklu ihtiyaç örneklerini vurgulayarak çoklu ihtiyaçları olan mahpusların sadece engellilikleri dolayısıyla ayrımcılığa maruz bırakılan mahpuslardan daha da karmaşık, çoklu ve sistematik ayrımcılığa maruz kalabileceklerini hatırlatmaktır.

Bu çerçevede çoklu ihtiyaçları hapisane koşullarını oldukça zorlaştırabilecek bir grup olarak engelli çocuk, kadın ve LGBTİ+ mahpuslardan bahsedilebilir. Kadın, LGBTİ+ ve çocuk mahpuslar zaten özel ihtiyaçlı kimliklerinin yanında herhangi bir engelliliklerinden doğabilecek ihtiyaçlar var ise daha da fazla zorlandıkları koşullarla karşılaşabilir ve sağlığa dair problemleri derinleşebilir. Bu tür çoklu ihtiyaçların varlığı durumunda kişilerin görünürlük ve haklarını aramaya dair problemleri de derinleştiği için engelliliklerinden doğan ihtiyaçlarına da diğer ihtiyaçlarına da erişimleri kat be kat azalabilmektedir. İhtiyaçlara ve haklara erişimin yanında çoklu ihtiyaçları olan yani birden çok dezavantajlı kimliğe sahip mahpuslar kötü muamele ve şiddete de diğer engelli mahpuslara oranla fazlaca maruz kalabilmektedirler. Araştırmalara göre akıl sağlığı ihtiyaçları bulunan kadınlar gibi özel ihtiyaçlı mahpusların hapisanelerde cinsel şiddet, kendilerini yaralama ve akli sağlıklarının kötüleşmesi ve benzeri sağlıklarını kötü etkileyen durumlarla karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Keza çoklu ihtiyaçlara sahip birçok mahpus için geçerli olabilecek bu durum hapisaneyeye girmeden önce herhangi bir akıl sağlığı problemi yaşamayan kişilerin hapisane koşullarında çoklu ihtiyaçlarının da sebep olabileceği kendilerine zarar veren gelişmelerle karşılaştıkça özellikle akli olmak üzere engeller geliştirme ihtimali doğurmaktadır.¹⁶

Engelli yabancı uyruklu mahpuslar içinse başka türlü engeller ortaya çıkabilmektedir. Engelli mahpusların normal şartlarda

---

16 Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı, Birleşmiş Milletler Yayını, 2013, s. 13. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Prisoners_with_special_needs_HB_Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 17.02.2021)

zor da olsa erişebildikleri tıbbi hizmet ve hizmetlere engelli yabancı uyruklu mahpusların özellikle dil bariyerleri olması sebebiyle yeterince ya da hiç erişememe durumu söz konusu olabilmektedir. Öte yandan daha önce belirtildiği gibi engelli yabancı uyruklu mahpus ayrıca kadın, çocuk ya da LGBTİ+ ise bu durum önceki paragrafta bahsedilen sorunlara eklenen yeni sorun, ihtiyaç ve hak ihlali örnekleri olarak karşımıza çıkacaktır.

Engelli öğrenci mahpuslar için de farkı ihtiyaç ve sorunlar mevcuttur. Özellikle görme, işitme gibi duyuusal engeller olmak üzere birçok engellilik durumunda örgün eğitimde dahi özel düzenlemelere ihtiyaç duyulmazken hapisane şartları engelli öğrencilerin eğitimini sürdürmelerini neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Öte yandan bu çoklu ihtiyaç durumu sadece ihtiyaçların çoğalması temelinde olmayabilir. Hapishanelerde bulunan azınlık bir halka, dine mensup veya sosyoekonomik olarak daha alt bir sınıftan gelen kişilerin birçok özel ihtiyacı olabilmektedir. Bu kişiler ayrıca engelliyseler engellilikleri dolayısıyla doğan haklarına ve adalete erişimleri, engelli olmadıkları durumdan çok daha zor bir hal alabilmektedir. Dolayısıyla engelli mahpusların çoklu ihtiyaç ya da birden çok özel ihtiyaçlı kabul edilebilecek kimlikleri varsa hizmetlere ve haklara erişimde ayrımcılık ve kötü muameleye maruz kalabilmekte ve sonuç olarak hukuken korunması gereken hak ve hizmetlere erişimleri oldukça zor olabilmektedir.

4. ENGELLİLİK ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE HAPİSHANELERİNDE FİZİKİ KOŞULLAR

4.1. Türkiye Hapishanelerinde Erişilebilirlik Problemi

Engelliliğin konuşulduğu tüm alanlarda ilk akla gelen konulardan biri erişilebilirlik meselesidir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de erişilebilirlik çeşitli mecralarda bir sorun olarak tartışılmaktadır. Yaşamın sağlamsı anlayışla dizaynının yarattığı en eski sonuçlardan olan fiziki alanların erişilebilir inşa edilmemesi sorunu, “sağlam” olmayan bireylerin fiziki olarak yaşamın içinde var olmaması sonucunu doğurmaktadır. Zaten engellilerin de var olabileceği herkes için erişilebilir ortamlar ve imkânlar yaratılmadıkça engellilerin haklarını ve engelliliği konuşmak için daha ilk aşamada engelli bireylere söz hakkı tanınmamaktadır. Erişilebilirlik probleminden bahsederken bakanlıklar gibi merkezi yönetimlerden belediyeler gibi yerel yönetimlere kadar tüm idari yapı ve mekanizmaların hizmetlerini ve kamusal alanları erişilebilir düzenlememesinin sadece bilinçsiz bir ihmali tutumdan ziyade hizmetlerin ve kamusal kaynakların dağıtılması aşamasında tercih edilen politikalarla engellileri yok sayan bir tutuma sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu çerçevede Türkiye’de diğer kamusal alanlar gibi

hapishanelerin de çok çeşitli erişilebilirlik problemleri vardır. Hapishanelerin erişilebilirlik problemleri sadece mahpusların karşılaştıkları problemler değildir, hapishanelere girmesi gereken engelli ziyaretçileri ya da görevlileri de benzer birçok engelle karşılaşmaktadır.

Bu erişilebilirlik problemleri kendini henüz hapishanelere girmeden önce göstermeye başlar. Mahpuslar hapishanelere tek tip, erişilebilir olmayan ring araçlarıyla götürülmektedir. Bu ring araçlarına dair gerek CİSST'in yaptığı bilgi edinme başvurularına yeterli bir cevap alınamaması ve de bu konuda standardize ring araçlarının erişilebilirliğine dair Ceza Tevkifevleri veya Adalet Bakanlığı tarafından herhangi bir bilgi verilmemesi dolayısıyla da ring araçlarının engelli mahpusları gözetin bir düzeni olmadığı kanaati gelişmektedir. Özellikle ortopedik veya görme engelli, süregen hastalığa sahip ya da bu engellilik durumlarının birden fazlasına veya diğer engellilik türlerine sahip mahpusların koşulları ve ihtiyaçları düşünüldüğünde ring araçları, bu kişilerin ayrımcılığa maruz kaldığı ve de infaz süreçlerini hukuksuz bir zeminde zorlaştıran bir olgu olduğu aşikârdır. Ayrıca ring araçlarının kendi yapıları gereği erişilebilir olmaması yanında ring aracında bulunan jandarmaların da engellilik ve işaret dili gibi konularda bilgi sahibi olmaması süreci daha da zor bir duruma sokmaktadır. Ek olarak kitabın sonraki bölümlerinde daha ayrıntılı bahsedildiği üzere ring araçları sadece hapishaneye ilk gidiş aşamasında değil hastanelere sevk gibi başka sevk aşamalarında da kullanılmaktadır.

Hapishanelere varıldığında girişteki güvenlik önlemleri engelliler için oldukça zorlayıcıdır. Sırasıyla geçilmesi gereken X-ray cihazları, retina taraması, parmak izi okuyucu ve üst ara-

ması aşamalarının her biri farklı engel grupları için farklı zorluklar ve ayrımcılık anlamına gelmektedir. Bir güvenlik önlemi olarak X-ray cihazı kullanılırken protezi olan veya tekerlekli sandalye kullanan kişilerin, retina taraması yöntemi kullanılırken gözüyle ilgili bir engeli olan kişilerin, parmak izi okuyucu aşamasında kişinin parmaklarının olmadığı ya da parmak izi okuyucunun dizayn edildiği tekdüze boyuttan farklı bir boyutta parmaklarının olması durumunda ya da üst araması aşamasında bedenlerine temas edilmesine engellilik sebebiyle tahammülü olmayan engelli kişilerin nasıl ve ne kapsamda uygulamalarla karşılaşacakları belirsizdir. Bu engellilik durumlarının birden fazlasına sahip olan kişilerin neye maruz kalacağını ve sonuç olarak bu kişilerin psikolojik iyi olma hallerine verilecek zararın dikkate alınmadığı oldukça önemli bir mesele olarak vurgulanmalıdır. Güvenlik kaygısının bu kişilerin ihtiyaç ve gerçeklikleri karşısında ağır basan bir önceliğe sahip olması ise başlı başına bir ayrımcılık ve hak ihlali örneğidir.

Erişilebilirlik problemi en yaygın biçimde hapisanedeki yaşam sırasında hissedilmektedir. Uygun görülen cezalandırma süreleri konusunda eşit muamele gören engelli mahpuslar mesele hapisane içinde yani süreleri aynı olan bu cezalarında infazına gelince çok daha zor ve sert bir ceza infaz sürecine maruz bırakılmaktadır çünkü bu kişiler engelli olmayan kişilerin koşul ve ihtiyaçlarına uygun biçimde düzenlenmiş ceza infaz süreçleri geçirmektedir. Oysa engelli kişilerin diğer kişilerle aynı koşullarda cezalandırılmaları aslında eşitlik değil adaletsizlik yaratmaktadır.

Bu çerçevede bizlerin de mahpuslardan aldığımız bilgi ve deneyim paylaşımları sonucunda karşılaştığımız en temel ve yaygın erişilebilirlik problemleri hapisanelerin fiziki koşullarından

dolayı ortaya çıkmaktadır. Türkiye hapishanelerinin neredeyse tamamı gerek yapım aşamasında gerekse sonrasında yapılan düzenlemelerle engelli bireylerin ihtiyaçları gözetenmeden; bedensel, duyuşal ve bilişsel koşulları oldukça genelleştiren ve çoğunlukla tek tip düzenlemelerin olduğu bir anlayışla inşa edilmiştir. Mahpuslar süresi oldukça uzun olabilen ceza infaz süreçleri boyunca sürekli olarak bir engeli bulunmayan mahpuslara göre artan biçimde daha zor deneyimler yaşamaktadırlar. Edindiğimiz bilgiler ışığında hapishane içindeki temel fiziki erişilebilirlik problemlerini koğuş, banyo, tuvalet, revir ve diğer odalarda; bu odalara ulaşırken basamak olması, hissedilebilir zemin şeridinin olmaması, aydınlatmanın yeterli olmaması, duvarlara sabitlenmiş tutunma barlarının olmaması ve özellikle banyo ve tuvaletlerde kişilerin bedensel ihtiyaçlarına uygun koşulların yaratılmamış olması olarak sıralayabiliriz. Bu çerçevede yeni inşa edilen hapishanelerde koğuş ve odalar gibi iç alanların erişilebilir olarak düzenlendiğine dair çeşitli vurgular yapılmaktadır ancak revir, atölye ve sosyal etkinlik odaları, görüş, havalandırma gibi koğuşların dışındaki alanlarda erişilebilirliğe dair adımlar atılmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca her ne kadar iç alanların erişilebilirlik kaygısıyla inşa edildiği vurgusu yapılyorsa da buna dair ayrıntılı bir açıklama henüz yapılmamıştır. Özellikle bedensel ya da ortopedik engelli, kısmi görme kaybı ya da kör olan ve/veya süregelen hastalıkları olan mahpusların böylesine fiziki koşullarda zorlanacağı aşikârdır. Tüm bunların yanında her ne kadar erişilebilirlik konusunda R Tipi hapishanelerden bahsedilse de bu hapishanelerin dahi yeterlilikleri ve koşulları tartışmalıdır. Ayrıca kitabımızın R Tipi hapishanelerle ilgili olan kısmında daha ayrıntılı bahsedildiği üzere erişilebilirlik gibi temel bir konuda neden R Tipi hapishanelere ihtiyaç duyulduğu ya da neden böy-

le bir yola başvurulduğu temelde eleştirilmesi gereken konulara işaret etmektedir. Zira olması gereken ayrıştırılmış yapılar yerine, tüm hapishanelerde R Tiplerinin inşasının temel sebebi olan ceza infazı sırasında kendi başına yaşamını idame ettiremeyen hasta ve engelli mahpuslara ihtiyaçları doğrultusunda hizmet sunabilme durumunun tüm hapishanelerde sürekli olarak yaratılabilmesidir. Tüm bunlara rağmen unutulmamalıdır ki tüm hapishaneler hasta ve engelli mahpuslar için yeterli koşullara sahip olana kadar R Tiplerinin koşulları, kapasiteleri ve sayıları dengeli bir biçimde arttırılmalıdır.

Tüm bu sorunların yanında Türkiye hapishanelerinin oldukça kalabalık olduğu da düşünüldüğünde hapishanelerde engelli kişilerin karşılaştıkları zorlayıcı koşullar daha da derinleşmektedir. Tüm bunların yanında kapasitelerinin oldukça üstünde mahpusun bulunduğu hapishanelerde herhangi bir mahpusun sağlık hizmetlerinden kişisel alana kadar temel ihtiyaçlarını karşılaması zaten zorken, engelli mahpusların gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırken erişilebilirlik gibi temel bir problemi görünür kılmak oldukça güçtür.

"Fakat temel sorun kapasitenin %200 aşılması nedeniyle oluyor. Bireysel, sanat, edebiyat vb. çalışmalar yapmak imkansız. Çok kalabalık bir ortam, insanların aynı anda yemek yiyeceği olanak bile yoktur. Kaldı ki yatacak ranza yok ve insanlar yerde yatıyor." (Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

Dolayısıyla hapishanelerin erişilebilir olmamasının birden fazla önemli sonucu vardır. Öncelikle zaten hareket özgürlüğünü kısıtlama alanı olan hapishanelerin erişilebilir olmayan koşulları, engelli mahpusların ceza içinde ceza çekmeleri sonucunu

doğurmaktadır. Engelli mahpusların hareket özgürlüklerinin neredeyse tamamen kısıtlanıyor olması, kişisel birçok ihtiyacını tek başına giderilemiyor olması onlara duygusal ve psikolojik olarak zarar verebilmektedir. Örneğin zaruri ihtiyaç olan tuvalet ve banyoların erişilebilir olmaması durumunda engelli bireyler tek başlarına bu ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve arkadaşlarından yardım alarak ihtiyaçlarını gidermektedir. Böylesine özel alan ve ihtiyaçlarda engelli mahpusun ancak arkadaşlarından destek alarak bu ihtiyaçlarını gideriyor olmasının engelli mahpuslar için ne kadar zorlayıcı bir durum olabileceği, hapishanelerin erişilebilir olmamasının duygusal ve psikolojik zararlarına en açık örnektir.

Son olarak hapishanelerdeki erişilebilirlik sorunu sadece fiziki ortamdan ibaret değildir. Kitabın bu bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilmemektedir ancak hapishanelerde personellere dair ihtiyaçlardan kütüphanelere, medikal ihtiyaçlardan telefon hakkına kadar çok çeşitli erişilebilir olmayan durum ve süreç vardır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bunlardan da bahsedilecektir.

4.2. Kişisel Hijyen ve Temizlik İmkânları

Fiziki koşullar tartışılırken vurgulanması gereken bir diğer konu ise hijyen ve kişisel temizliktir. Zira birçok engelli mahpus için kişisel temizlik önemli ve ulaşması oldukça zahmetli bir konudur. Erişilebilir olmayan banyo ve tuvaletler, ekonomik olarak ulaşılabılır olmayan hijyen malzemeleri, engelli mahpusların bedenlerine ve özel ihtiyaçlarına uygun giyim ihtiyaçlarını karşılayamaması, mahpusların engelleri dolayısıyla kendi çama-

şırlarını yıkayabilecek durumda olmaması gibi birçok sebeple Türkiye hapishanelerinde engelli mahpuslar kişisel hijyenlerini yeterince sağlayamamaktadırlar. Tüm bunlara ek olarak hapishanelerin arttırılmış kapasitelerinin¹⁷ üzerinde bir nüfusa sahip olması zaten yeterli olmayan kişisel temizlik malzemeleri ve toplu alan temizliği gibi konularda çok daha hızlı kötüleşebilen koşullar yaratmaktadır.

Derneğimize yapılan başvurular¹⁸ göstermektedir ki hapishanelerde temizliğe yeterli önem ve imkân sağlanmamaktadır. Bu çerçevede derneğimizin tespit ettiği bazı önemli sorunlar şöyle sıralanabilir. Sabun, çamaşır suyu, tuvalet kâğıdı ve benzeri temizlik malzemeleri ücretli olarak ancak kantinlerden sağlanmakta, dolayısıyla parası olmayan mahpusların sağlıkları için gerekli olan hijyenik ortamı yaratmaları güçleşmektedir. Bazı hapishanelerde sular sık sık kesilebilmekte ve sıcak su sınırlı zamanlarda verilmektedir. Yeterli temizlik malzemesi bırakılmaması bir yana kalabalık hapishanelerin çoğunda lavabo, banyo ve tuvaletlerin sayısı kapasiteye oranla az kalmaktadır. Engelli mahpuslar kişisel temizliklerini ve giysilerinin temizliğini ken-

---

17 Hapishanelerdeki kalabalıklık ve kapasite artışı üzerine daha ayrıntılı bilgi için, bkz.: *CİSST Yıllık Rapor 2019*, s. 10-14.

18 COVID-19 salgını süresince temizlik ihtiyacının öneminin ayrı bir noktaya taşındığı göz önüne alındığında derneğimizin salgın süresince hapishanelerdeki temizlik koşulları ve sorunlarını da içeren COVID-19 salgını süresince haftalık olarak çıkan “*Hapishanelerden Gelen Koronavirüs (COVID-19) Kaynaklı Şikâyetler*” başlıklı raporlarımız için bakınız: <http://cisst.org.tr/tcps-yayinlari/raporlar/covid-19-raporlari/> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

dileri sağlayamamakta ve buna dair hapisanelerde destekleyici bir uygulama bulunmamaktadır.

"Malumunuzdur ki cezaevleri kapasitesi, maksimum seviyenin %200 aşılması sonucu, aşırı derecede yoğunluk var. Çoğu zaman tuvalet ve banyo ihtiyaçları için sıra bekliyoruz. Normalde tek kişilik ve 7 odadan oluşan koğuş sistemi olan L tipi cezaevlerinde en üst kapasite 28 iken, şimdi ise 55/62 kişi arasında sabit durumdayız. Maalesef 7 odalık ve her odada 4 kişi (maksimum) kalması gereken koğuşta, kapasite aşıldığı için birçok insan oda içlerinde yerlerde yattığı gibi, ortak yaşam alanlarına ise, yere döşek serip yatmaktadır. Odalarda ise 7/8 kişi kalmaktayız. En az iki kişi yerde yatmaktadır. Sonuç olarak maksimum seviyesi 28 olan bir koğuşta 55/60 kişi kaldığımızdan, kişi başına ortak alan dahil düşen metrekare yok denecek kadar az." (Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

4.3. Isıtma, Aydınlatma ve Havalandırma

Hapishaneler gibi mahpusların oldukça uzun süre kalabildikleri kapatılma alanlarında ısıtma, aydınlatma ve havalandırma oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca tüm mahpuslar için önemli olan bu koşullar engelli mahpusların için çok daha hayati ve değerli olabilmektedir çünkü engelli mahpuslar, engellilik türlerine göre değişebilecek biçimde buldukları ortamın sıcaklığı konusunda oldukça hassas olabilirler. Bunun yanında ısıtma, aydınlatma ve havalandırma koşullarının günlük akışın düzgün seyri için de çok önemli şartlar olduğu düşünülürse bu konulara dair problemler kitabın diğer bölümlerinde bahsedil-

len birçok problemi yaratabilir, pekiştirebilir veya arttırabilir. Dolayısıyla ısıtma, aydınlatma ve havalandırmaya dair problemler engelli mahpuslar için tüm problemleri daha da zor ve katlanılmaz hale getirebilir.

Ayrıca kitabın diğer bölümlerinde de bahsedildiği üzere Türkiye hapishanelerinde yaşamını kendi başlarına idame ettiremeyen ve/veya özellikle ortopedik engelleri sebebiyle hareket kabiliyeti düşük olan engelli mahpusların uygun olmayan ısıtma, aydınlatma ve havalandırma koşullarına uyum sağlamaları, alternatifler yaratmaları oldukça zordur.

4.3.1. Isıtma ve Sıcaklık Sorunları

Türkiye hapishanelerinde ortam sıcaklıklarına dair birçok problem vardır. Öncelikle hapishanelerde merkezi havalandırma sistemleri yoktur. Yaz aylarında koşullar ve diğer odaları serinletmek için tek izin verilen yöntem hapishane kantininden satın alınabilen vantilatörlerdir. Dolayısıyla özellikle coğrafi olarak oldukça sıcak olan şehirlerdeki hapishanelerin de çok sıcak olacağı açıktır, hapishanelerin kalabalık olduğu da düşünülürse beklenenden daha sıcak olması da oldukça muhtemeldir. Ayrıca sıcaklık artışıyla mahpusların kişisel temizlik ihtiyaçları da artmakta, buna karşılık kalabalık koşullarda yeterli banyo da bulunmamaktadır. Kış aylarında ise bazı hapishanelerde koşullar çok soğuk olabilmektedir. Havanın soğukluğuna ek olarak sıcak suyun kullanımına duyulan ihtiyaç arttıkça tüm mahpuslara yetecek sıcak su bulunmayabilmekte ve dolayısıyla bu gibi durumlardan engelli mahpuslar daha çok etkilenebilmektedir

Ortam sıcaklığı engelli mahpuslar için oldukça kritik öneme

sahip olabilmektedir. Hareket kabiliyeti az, çeşitli kas hastalıkları olan, bedeninde platin bulunan engelli mahpuslar yaşadıkları ortamın sıcaklığından çokça etkilenebilirler. Isıtmanın iyi olmadığı soğuk zamanlarda hareket kabiliyetleri etkilenen bu kişileri, hapisane sıcaklığının düşüklüğü oldukça zorlamaktadır. Ortamın fazla sıcak ya da soğuk olmasının etkileyeceği başka bir grup engelli ise süregelen hastalıkları olan engelli mahpuslardır. Özellikle solunum yoluna dair hastalıklarda havanın sıcaklığı kişilerin sağlıklarını, nefes alış verişlerine kadar çokça etkileyebilmektedir.

4.3.2. Aydınlatma

Işığın yaşamın günlük akışındaki önemli yeri aşikârdır. Dolayısıyla çoğunlukla kapalı alanlarda tutulan mahpuslar için de düzgün, yeterli ve sağlıklı bir aydınlatma fark edilemeyecek derecede değerli bir ihtiyaçtır. Ancak yeterli ve sağlıklı aydınlatma koşullarını tartışırken önemli bir parantez açmakta fayda var. Aydınlatmanın tek tip ya da yetersiz olması bazı mahpusları oldukça fazla etkileme ihtimali bulunmaktadır. Özellikle başta görme engelli mahpuslar olmak üzere, engelli mahpusların bir kısmı farklı aydınlatma derecelerine ihtiyaç duyarlar. Çoğu kısmi görme engelli mahpus buldukları ortamın aydınlatmasının yeterli olması durumunda sağlıklı görebilmektedir. Bedensel hareketliliği az ya da zor olan mahpusların da buldukları ortamı yeterince görebiliyor olmaları hareketliliklerini arttırmak için kritik bir koşuldur. Ruhsal veya zihinsel engelleri bulunan mahpuslar için gereğinden fazla ışık veya yetersiz ışık rahatsız edici ve tetikleyici olabilmektedir. Tüm bu ihtiyaç ve farklılıklara rağmen hapisanelerde aydınlatma sistemleri tek

tiptir. Bilindiği kadarıyla kişilerin ihtiyaçlarına göre şiddeti değiştirebilecek ya da değişmesi güç olsa bile farklı şiddetlerde ışığa ihtiyacı olan mahpuslara alternatif imkânlar sunulmamaktadır. Bu çerçevede hapishanelerde engelli mahpusların aydınlatma konusundaki ihtiyaçlarına yeterli hassasiyet gösterilmediğini söylemek mümkündür. Temelde hapishane içi aydınlatma sistemlerinin özel ihtiyaçlara tam olarak nasıl bir etkisi olduğuna dair kapsamlı bir bilgi bulunmadığından öncelikle hapishane yönetimlerinin engelli mahpuslar başta olmak üzere tüm mahpuslar açısından hapishane içi aydınlatmaya dair her hapishanenin kendi özelinde araştırmalar yaptırması ve bu araştırma temelinde adımlar atması gerekmektedir.

4.3.3. Havalandırma

Mahpusların bir hak olarak kullandığı havalandırma kullanma imkânına erişim tüm mahpuslar için aynı kolaylıkta değildir. Özellikle süregelen hastalıkları olan ve ortopedik engelliler olmak üzere birçok engelli mahpus kendi özel koşul ve ihtiyaçları dolayısıyla havalandırma hakkını kullanmakta oldukça zorlanmaktadır çünkü bu kişilerin hareket kabiliyetleri düşük olabilmektedir ve bazı hapishanelerde havalandırmaya giden yollar erişilebilir değildir. Zira erişilebilir olmayan havalandırmaya giden yolların görme engeli olan mahpuslar için erişilebilir olup olmadığı da meçhuldür. Dolayısıyla bu kişiler havalandırmaya ancak diğer kişilerin desteğiyle ulaşabilmektedir. Bu durumda yeterli desteği bulamayan engelli mahpusların havalandırma haklarını yeterince ve de bazen hiç kullanamayacağı açıktır. Bu sebeple özellikle havalandırma hakkını yeterince kullanamayan engelliler olmak üzere tüm mahpuslar

için hapishane içerisindeki havalandırma koşullarının yeterli ve sağlığa elverişli olması son derece hayati olabilmektedir. Tüm bunların yanında havalandırma hakkını kullansa da kullanmasa da temel yaşam alanı olan koşulların hava kalitesinin bilimsel standartlarda olmasının mahpusların sağlıkları açısından son derece önemli olduğu aşikârdır.

Hapishane binalarının kapalı yapısı, havalandırmanın yetersiz olması ve özellikle Türkiye'nin bazı coğrafik bölgelerindeki iklim koşulları eklendiğinde, bazı hapishanelerin oldukça rutubetli ve basık olması son derece muhtemeldir. Zira 120x70 cm olan standart hapishane pencereleri sadece üstten yarım açılmaktadır. Solunum sistemi hastalıkları olmak üzere çeşitli süregelen hastalıkları olan engelli mahpuslar için kötü hava koşulları direkt olarak ölümcül olabilmektedir. Havalandırma hakkını kullanamayan mahpuslardan süregelen hastalıkları olmayan mahpusların da kötü hava koşullarıyla hastalanma riskleri oldukça yüksektir. Bu çerçevede mahpusların hapishane içerisinde sağlıklı bir havayı solması ve havalandırma haklarının kullanımının yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması konusunda bir hassasiyet geliştirilmelidir.

Koşullardaki hava koşullarına dair diğer bir sorun ise sigarasız alanların olmayışı problemidir. Sigara içmeyenlerin veya sağlık problemleri sebebiyle sigara dumanına karşı bedeni oldukça hassas olabilen mahpuslar için başka bir koğu sağlanması gerekirken bize gelen başvuruların da sonucunda birçok hapishanede sigara içmeyenler koşullarının var olduğu ancak sayılarının yetersiz olması sebebiyle bazı sigara içmeyen mahpusların sigara içenlerle aynı koğuştaki tutulduğu bilinmektedir. Özellikle solunum sistemine dair süregelen hastalıklara sahip

engelli mahpuslar olmak üzere sigaralı ortamdan uzak durmak isteyen ya da uzak durması gereken mahpusların sigaranın yoğun içildiği ve havalandırması iyi olmayan ortamlarda çok zarar göreceği açıktır.

"Örneğin ben hiç sigara içmedim, ancak şu anda bulunduğum tüm ortamlarda sigara içiliyor. Bu da hayati önemde." (Ödemiş T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

"Sigara içilmeyen koğuş tahsis edilememektedir. Yani sigara içmeyen ve içenler bir arada kalmaktadır. Yoğunluktan sebep sigara içilmeyen koğuş tahsisi yoktur." (Sivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

5. TÜRKİYE HAPİSHANELERİNDE ENGELLİLİK VE SAĞLIĞA ERİŞİM HAKKI

Engelli bireylerin bedensel, duyuşsal ve bilişsel ihtiyaçları gereği tıpkı engelli olmayan bireyler gibi birçok sağlık hizmetine ihtiyaç duyduğu aşıkdardır. Zaten en temelde altının çizilmesi gereken mesele sağlığa erişim hakkının ve ihtiyaçının herkes için gerekli olduğudur. Fakat engelli olmayan kişilerin sağlığa erişim ihtiyaçının büyüklüğü bir normalite oluştururken engelli bireylerin sağlığa erişim ihtiyaçı bir fazlalık ve anormal miktarda erişim gerektiriyormuş gibi algılanmaktadır. Yine vurgulamak gerekir ki sağlık hakkının tesisinde pratikler engellileri içerebilen bir şekilde dizayn edilmiş olursa engellilerin sağlık hakkına erişimdeki sıkıntıları ciddi bir oranda giderilecektir. Her ne kadar sağlığa erişim herkes için gerekli bir ihtiyaç olsa da engellilerin sağlığa erişimleri engelli olmayan bireylere göre oldukça zordur.

Türkiye hapishanelerinde engelli mahpusların sağlık hizmetleri bakımından durumu vahim bir tablo ortaya koymaktadır. Zaten tüm mahpuslar için oldukça zorlu bir hal alabilen sağlığa erişimin engelli mahpuslar için ne kadar zorlayıcı bir hal alabileceği aşıkdardır. Engelli mahpusların düzenli olarak kullan-

mak zorunda oldukları (tekerlekli sandalye, gözlük, işitme cihazı, protez vb.) medikal malzeme, yardımcı medikal malzeme, (ürostomi, kolostomu üriner katater vb.) tıbbi sarf malzemesinin nasıl temin edileceğini dair hapishane özelinde farklı bir düzenleme yoktur, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ilgili düzenlemeleri hapishane içinde tıpkı dışarıda uygulandığı gibi uygulanmaktadır. İhtiyaçlar, engellinin talebi üzerine ve doktorun talebe bakarak uygun görmesi ve raporlarıyla karşılanmaktadır. Ancak klasik malzemeler dışında, kullanımı gerekli, özel birçok ihtiyaç gündeme geldiğinde (ayrı bir yönerge olmadığı için) bakanlıktan onay-izin alınmaya çalışılmaktadır. Bası yarasını önleyici minder, yara önleyici yatak, elektrikli hasta transfer lifti, ihtiyaca uygun gelişmiş akülü tekerlekli sandalye vb. ihtiyaçlar karşılanmamaktadır. Engelli mahpuslar bu malzemeleri kendi imkânlarıyla olsa bile bazı durumlarda güvenlik gerekçesiyle hapishaneye alınmalarına izin verilmeyebilir. Durumları gereği birçok hastalık riskine maruz olan engellilere yönelik periyodik sağlık kontrolü ve psikolojik veya fiziksel rehabilitasyon hizmetlerinin varlığına dair ulaştığımız resmi bir belge bulunmamaktadır. Engellilere yönelik kişisel bakım destek hizmetleri bulunmamaktadır. Kişisel bakım desteğinin olmaması sebebiyle kitabın diğer bölümlerinde de bahsedildiği üzere ücretli ya da gönüllü bir biçimde diğer mahpusların destekleriyle kişisel bakımlarını sağlayan birçok engelli mahpus vardır. Ancak bu durum, beraberinde güvenlik ya da maddi suiistimal ve istismar risklerini doğurmaktadır.

Bu çerçevede hapishanelerde sunulan sağlık hizmetleri ve engelli mahpusların düzenli sağlık hizmetine ihtiyaç duyduğu göz önüne alınarak hapishanelerde engellilerin sağlığa erişimleri

bakımından birçok henüz karşılanmayan ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir. Hatırlatılmalıdır ki sağlığa erişim hakkı koşulsuz olarak tüm mahpusların sahip olduğu yaşam hakkının bir yan hakkı olarak üzerinde tartışılmaz bir önceliğe sahiptir. Kitabımızın bu bölümünde birçok zorluk ve problem içeren hapis-hanelerde sağlığa erişim hakkının engelli mahpuslar için neye tekabül ettiği anlatılacaktır.¹⁹

5.1. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri

Türkiye hapisanelerinde tüm mahpuslar için geçerli olan sağlığa erişim konusunda ilk göze çarpan sorunlar birinci derece sağlık hizmetlerine erişimde yaşanmaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetleri revir, hastane sevki, randevu sistemi, ring aracıyla veya acil sevk olmak üzere hasta mahpusun doktora erişiminin temel yoludur. Birinci basamak sağlık hizmetleri özellikle sürekli bir tedavi, bakım vb. hizmete, medikal ürüne ve ilaca ihtiyaç duyan engelli mahpuslar için ayrı bir öneme sahiptir. Engelli mahpusların doktora hızlı ve direkt erişimi hayati önem taşımaktadır.

---

19 Sağlığa erişime dair daha fazla bilgi almak isterseniz bakınız: Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2018, s. 52-94, http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/hasta_mahpus_olmak_2018_internet.pdf (Erişim Tarihi 17 Şubat 2021)

5.1.1. Revir ve Engellilik

Türkiye hapishanelerinde kapasitesi 5000 ve üzerinde olan hapishane yerleşkelerinde 30 yataklı C grubu kampüs hastaneleri yapılması mümkündür. Güncel durumda nüfusu 5000 ve üzerinde olan hapishane kampüslerinin bazılarında devlet hastaneleri varken bazılarında sağlık birimleri vardır. Bu kampüsler dışındaki hapishanelerde ise aile hekimleri bulunmaktadır.

5283 sayılı Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Sağlık Birimlerinin Sağlık Bakanlığına Devredilmesi Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce Türkiye hapishanelerinde düzenli olarak doktor bulunmaktaydı ancak bu kanunun yürürlüğe girmesiyle 2009 yılına kadar kurum hekimleri aracılığıyla sunulan birinci basamak sağlık hizmetleri Ceza İnfaz Kurumlarındaki Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Protokol çerçevesinde aile hekimleri aracılığıyla genel sağlık sistemi kapsamında Sağlık Bakanlığınca sunulmaya başlanmıştır.²⁰ Aynı protokol çerçevesinde toplam nüfusu 5000 ve üzerindeki hapishanelerde ceza infaz kurumu semt poliklinikleri açılabilirken toplam nüfusu 1000 ve üzerinde olan hapishanelerde 5 tam gün, nüfusu 1000 ile 500 arasında olan hapishanelerde haftada 5 yarım gün, nüfusu 500'ün altında olan hapishanelerde ise haftada 2 yarım gün hekim bulunmaktadır.²¹

Bu çerçevede hapishanelerde mahpuslara birinci basamak sağ-

---

20 <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/saglik-hizmetleri> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2020)

21 <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/292019142507p34.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021)

lık hizmetleri revirlerde verilmektedir. Mahpuslar revire çıkmak için ilk olarak hapishane yönetimine dilekçeyle başvuruda bulunmaktadır. Mahpusun yaptığı başvuru hapishane yönetimi tarafından o hafta aile hekiminin hapishanede bulunacağı zamanlar ve aile hekiminin kapasitesi doğrultusunda bakabileceği hasta sayısına göre işleme alınır ya da sıraya konulur ve sırası gelen mahpusun revire çıkma hakkı olur. Bu da mahpusların tüm sağlık hizmetlerinden yararlanmak için beklemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Üstelik iletişimde olduğumuz mahpuslardan aldığımız başvurular sonucunda doktor sırasını beklemenin sıklıkla 1 ila 3 ay arasında sürebildiğini ve mahpusların sağlık koşullarının bu zaman içerisinde kötüleştiğini bilmekteyiz. Hapishanelerdeki kapasite artışına cevap verebilecek personel artışına gidilmediği bu koşulların da bir sonucu olarak mahpusların sağlığa erişim hakkı ihlal edilmektedir. Ayrıca hapishanelerde doktora ulaşımın bu kadar zor olması hastaneye sevk ya da tıbbi malzemelere gibi temel ihtiyaçlara erişimi de güçleştirmekte, geciktirmektedir.²²

"Ölümcül durumlar hariç, 1 ayda ya da biraz fazla bir sürede kurum revir doktoruna çıkabiliyoruz." (Ödemiş T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

5.1.2. Hastane Sevki

Mahpusların hastaneye sevkleri hapishane revirindeki hekiminin onayıyla gerçekleşmektedir. Hekim onay verirse ancak hastaneye sevk işleme konulabilmektedir ancak derneğimize gelen başvurularda bu işleyişi eleştiren birçok engelli mahpus

22 Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, s. 56-58.

bulunmaktadır. Zira bu uygulama mahpusların hastalık ve tedavilerine dair ikinci bir hekimden görüş alma haklarını zora sokmaktadır. Bu başvuruların çoğunda hapisane doktorunun uyguladığı tedavinin yanlışlığını ya da yetersizliği iddia eden mahpuslar başka doktorlardan tedavi almak için bile yine hastaneye sevk talebiyle hapisane doktoruna başvurmak zorunda bırakılmaktadır. Üstelik yine mahpusların bize yaptığı başvurularda bazı mahpuslar sağlık personelleri tarafından ayrımcılığa uğradığını iddia etmektedir. Hapisane doktorunun engelli mahpusu ayrımcılığa maruz bıraktığı durumda kişinin hastaneye sevki için alacağı doktor onayının da güçleşeceğini söylemek zor olmayacaktır.

Derneğimize hastaneye sevk konusunda engelli mahpuslardan gelen en yoğun başvurulardan diğeri ise 2022 sayılı kanun gereği engelli aylığına başvurmak için gerekli olan engelli sağlık kurulu raporunu almak amacıyla devlet hastanelerinde heyete çıkmak talebiyle yapılmaktadır. Bu başvurularda da sıklıkla karşılaştığımız durum hapisane doktorunun kişinin heyete çıkmasına gerek olmadığı görüşüyle sevk talebini reddetmesidir. Revire çıkmak için aylarca bekleyen engelli mahpus, hapisane doktorunun engelli sağlık raporu almak için hastaneye sevki onayladığı durumlarda bazen oldukça acil olabilen maddi ihtiyaçlarını engelli aylığına başvurusu çok geciktiğinden dolayı karşılayamamaktadır.

Tüm bunlara rağmen hastaneye sevk edilebilen mahpusları ise hastanelerde yeni zorluklar karşılamaktadır. Bu sorunların başında mahpusların hastanede direkt olarak tedavi aldığı doktordan bilgi alamaması gelmektedir. Hastanede mahpusa tedavi uygulayan doktor mahpusa bilgi vermek yerine rapor aracılı-

ğıyla hapisshane aile hekimine hastanın durumunu bildirir ve mahpus ancak hapisshane aile hekiminde bilgi alabilmektedir. Bu yaygın uygulama mahpusun uzman görüşü alma, tedaviye dahil olma ve görüş bildirme hakkı gibi birçok hakkını ihlal etmekle beraber doğrudan doğruya tedavi sürecini de güçleştirebilmektedir. Öte yandan süreklilik gerektiren tedavi ve iyileşme süreçlerinde aynı hastane doktorundan randevu almak gibi bir seçenek olmadığından tekrar aynı tedavinin devamı için aynı doktorla karşılaşma ihtimali oldukça düşüktür. Dolayısıyla mahpus sürekli olarak hastaneye sevk edilse dahi mahpusun düzenli bir tedavi alamayacağı söylenebilir.

"Acil durumlar dışında, revire ayda 1 defa çıkılabiliyor. Hastaneye sevkler ise çoğu zaman "asker olmadığından yapılamadığı" gibi, maalesef tarafımda, 2 aydır hastaneye götürülmeyi beklemektedir." (Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

"Kurum revir doktorunu aşan durumlarda ilçe veya il devlet hastanesine yapılan sevkler ancak mevsimlik gidilebiliyor. Örneğin 2018 yılı Şubat ayında Ödemiş Diş Hastanesine yapılan sevkim, aynı yılın Eylül ayında gerçekleşti. 'Normal'ler bunlar." (Ödemiş T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

5.1.3. Randevu Sistemi

Sağlık sorununun hapisshanede çözülemeyecek bir konu olduğuna hapisshane doktoru tarafından kanaat getirilirse bir üniversite ya da devlet hastanesinden randevu alınır. Bu randevular alınırken mahpusların görüş bildirme hakkı, kendilerini muayene edecek doktoru seçme veya başka bir doktordan bilgi

alma hakları yoktur. Yine kitabın hastaneye sevk bölümünde de bahsedildiği üzere randevu alınırken de mahpusun daha önce muayene edildiği doktordan randevu alınması zorunluluğu yoktur ve bu sebeple mahpuslar için sıklıkla farklı doktorlardan randevu alınabilmektedir.

5.1.4. Ring Aracı

Türkiye hapishanelerinde mahpusların hapishaneden mahkemeye, diğer hapishanelere ya da hastanelere sevki Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nin 76. ve 77. Maddeleri gereği jandarma koruma birliği komutanlığınca ring araçlarıyla yapılır. Fakat sınırlı sayıda ring aracının bulunması, personel sayısındaki yetersizlikler, mahkeme ya da hapishane sevklerine öncelik verilmesi sebebiyle hastanelere sevkte gecikmeler yaşanabilmektedir. Hastaneye sevkleri için kullanılan ring araçları içlerinde 1, 3 veya 6 kişilik bölümlere ayrılmış olarak toplamda 8, 12 ya da 18 kişilik olabilmektedir.

Konu engelli mahpuslara gelince ring araçlarının hapishanelerdeki herhangi bir yapıdan farkı yoktur. Ring araçlarının içindeki oturma düzeninden havalandırmaya, araçlarda görevli olan personellerden araçların içine giriş ve çıkışlarına kadar neredeyse tamamıyla engelli mahpusların koşulları ve ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir anlayış gözlemlenmektedir.

5.1.5. Acil durumlarda Sevk

Sağlığa erişime dair bir diğer konu ise acil durumlarda sevk meselesidir. Sağlık sorunu acil ve önemli olan mahpusların hastaneye sevkleri ring araçlarıyla değil ambulanslarla yapılır. En

son ulaşabildiğimiz faaliyet raporu olan 2016 yılı faaliyet raporuna göre Türkiye hapishanelerindeki toplam ambulans sayısı 55'tir.²³ Ambulansı bulunmayan hapishanelerde ise acil durumlarda 112 acil servis hattı aracılığıyla ambulans istenmektedir.

Bu çerçevede herhangi bir acil durumda öncelikle sorumlu infaz koruma memuruna haber verilir. Sorumlu infaz koruma memuru baş infaz koruma memuruna, baş infaz koruma memuru da kendi üstlerine haber verir. Haber verilen amirin onayıyla sevk işlemi başlatılır ve bu amaçla hapishane ambulansına haber verilir ya da 112 aranır. En yakın hastaneden gelen ambulansın hapishanenin hastaneye uzaklığı sebebiyle gecikmesi durumu ise açıkça tehlikeli bir ihtimaldir. Tüm bahsedilen prosedürler sebebiyle acil ve önemli bir sağlık sorunu olan mahpusun hastaneye sevki bazı durumlarda oldukça uzun sürebilmektedir. Acil durumlarda herhangi bir gecikmenin hastaya verebileceği zararlar düşünüldüğünde acil durumlarda hastaneye sevk uygulaması prosedürlerinin mahpusların hayatını tehlikeye sokabileceği söylenebilir.

Acil durumlarda sevke hapishane doktoru karar verir ancak eğer hapishanede doktor yoksa nöbetçi amir sevk kararını vermektedir. Aile hekimliği uygulamasının bulunduğu hapishanelerde doktorun bulunmadığı çok fazla zaman olabilmektedir. Bu durum sonucunda mahpusun sağlık sorununun aciliyetine tıp konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan infaz koruma memurlarının ve amirin karar veriyor olması ciddi kaygılar yaratmaktadır. Ayrıca hapishaneler gibi sürekli olarak çok sayıda kişinin

23 https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20820191410332016_faliyet_raporu.pdf, s. 77. (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2021)

bulunduğu ve acil durum oluşma ihtimali yüksek kapatılma alanlarında aciliyet içeren sağlık problemlerinin olduğu durumlarda ambulans hazırlanana ya da gelene kadar ilk müdahaleyi yapacak sağlık görevlisinin bulunmaması, ilk müdahalenin yapılmasının mahpus ve infaz koruma memurlarına bırakılıyor olması ciddi tehlikelere yol açabilmektedir.

Acil durumlarda hastaneye sevk süregelen hastalıklara sahip engelli mahpuslar için oldukça temel bir ihtiyaç halini alabilir. Süregelen hastalıkların sürekli olarak mahpusun yaşamını tehdit edebileceği de gözetilerek süregelen hastalıklara sahip mahpusların yaşam haklarının düzenli tesisi için diğer tüm sağlığa erişim hizmetlerinin yanında acil durumların yönetilmesine dair daha öncelikli ve ayrıntılı düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca hapis-hanelerdeki nüfusa bakılmaksızın düzenli ve sürekli hapishane doktorlarına ihtiyaç vardır.

5.2. İkinci ve Üçüncü Basamak Sağlık Hizmetleri

İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri; bekleme odaları, muayene odaları ve doktor muayenesi ve kelepçeli muayene uygulaması olarak sıralanabilir. Engelli mahpuslar için hapishanelerdeki yaşanan problemlerin ciddi bir kısmı hastanelerdeki mahpusların bekleme ve muayene odalarında da yaşanmaktadır.

Hastanelerdeki mahpus bekleme, koğuş ve muhafazalı muayene odaları Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri ile Sağlık

Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol²⁴ ile düzenlenmiştir. Mahpusların hastanelerde beklemesi, muayene edilmesi ve de yatmasına dair en temel kaygılar birçok hastanenin koğuş, bekleme ve muayene odalarının özellikle engelliler için yeterli erişilebilirlik koşullarına sahip olmaması, havalandırmasının yeterli olmaması, odaların küçük olması veya hastaneye sevk edilen mahpus sayısının çok altında kişi kapasiteli olmasıdır. Oysa hastaneye giden mahpusların sağlık ihtiyaçları olduğu göz önüne alınırsa bu kişileri böylesine koşullarda hastanelerde bulundurmak bir nevi cezalandırma biçimidir. Hastanelerdeki koğuşların doluluğu ve düşük kapasitesi özellikle uzun süreli bir tedaviye ihtiyaç duyan mahpusları hastaneye yatırılmaması sonucunu doğurabilmektedir. Keza bekleme odalarının doluluğu durumunda hastaneye sevk edilen mahpuslar randevularına kadar ring araçlarında kelepçelenmiş biçimde bekletilmektedirler. Ayrıca aynı protokol ışığında sayıları mahpus bekleme odalarına göre oldukça az olsa da muhafazalı muayene odalarının tek tip olması tüm hastalıkların tedavilerinin tek tip odada yapılması farklı donanımlara ihtiyaç duyulan tedavilerde yetersiz kalmaktadır. Muhafazalı muayene odalarının yetersiz kaldığı durumlarda muhafazasız odalarda muayene yapılmaktadır. Özellikle bu durumda her ne kadar ilgili protokol jandarmanın muayene odası dışında beklemesi gerektiğini düzenlemiş olsa da güvenlik tehdidi söz konusu olduğunda jandarmanın içeride beklemesine aynı protokol açık kapı bırakmıştır. Bu durum da muayene sürecinin hasta doktor ilişkisinin gerekliliklerine ve hasta mahremiyetine ters düşmektedir. Zira mahpusun sağlık sorununun

24 <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/592019112913p47.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2021)

ve ihtiyacının özel ya da işkence gibi kamu görevlisi tarafından işlenebilecek bir suçtan kaynaklı olması durumunda içeride jandarmanın bulunması halinde mahpusun rahat olamayacağı açıktır.

5.3. Türkiye Hapishanelerinde Tıbbi Hizmet Koşulları

Türkiye hapishanelerindeki tüm mahpuslar gibi engelli mahpusların da kendi kişisel koşullarına göre çeşitli tıbbi hizmete, eşyaya, medikal malzemeye ya da desteğe ihtiyacı olabilmektedir. Ancak bu ihtiyaçların hangi ölçekte karşılandığı konusunda son derece ciddi kaygı ve olumsuzluklar bulunmaktadır. Bu çerçevede engelli mahpuslar; yaşam hakkı ve bu hakkı destekleyici bir hak olan sağlık hizmetine erişim, sosyal devlet ve hukuk devleti olmanın getirdiği kanun önünde eşitlik ve kamusal hizmetlerin ölçülü ve adil paylaşımı gibi birçok temel gerekliliğin ihlal edildiği bir pratikle sürekli olarak yüzleşmekte ve sonuçları ağır olabilecek zararlar görebilmektedir.

Öncelikle derneğimizin ulaştığı sınırlı kaynaklar ışığında engelli bireylerin medikal malzeme, yardımcı medikal malzeme, tıbbi sarf malzemesinin temin edilmesine dair yeterli hukuki düzenleme veya sistem olmadığı kanaati oluşmaktadır. Böylesine temel ihtiyaçların teminine dair düzenli bir işleyişin ve düzenlemenin eksikliği sonuç olarak kişilerin sağlıklı bir biçimde kendi yaşamlarını idame etmelerini engelleyen çok sayıda sıkıntılı uygulama doğurmaktadır. Derneğimize mahpusların yaptığı başvurular sonucunda uygulamaların bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- İhtiyaçlar engelli mahpusun talebi üzerine doktor raporlarıyla temin edilir. Bazı durumlarda bakanlıktan onay alınması gerekir. Bu prosedürler çok uzun sürebilmektedir.
- Uzun süren prosedürlerin sonunda karşılanması talep edilen özellikle bası yarasını önleyici minder, yara önleyici yatak, ihtiyaca uygun üretilmiş tekerlekli sandalye ve bazı protezler gibi kişiselleştirilmiş ihtiyaçların karşılanması talebi reddedilebilmekte ya da yeterli sıklıkta kabul edilmemektedir.
- Mahpusun kendi imkânlarıyla bu malzemeleri temin etmesi durumunda ise malzemelerin hapishaneye sokulması güvenlik gerekçesiyle engellenebilmektedir.
- Özellikle bazı engel türleri olmak üzere engelli mahpusların periyodik sağlık kontrollerine ve bu düzenli kontroller sonucunda periyodik tedaviye ihtiyacı olabilmesine rağmen mahpuslar için yeterli periyodik kontroller yapılmamaktadır.
- Engellilerin kişisel hareketliliğini destekleyen malzemelerin yeterli miktarda sağlanmamasının da bir sonucu olarak özellikle ortopedik engelliler olmak üzere birçok engelli mahpus kendi kişisel bakımını kendi başına yapamamakta ya da eksik yapabilmektedir. Buna rağmen kendi bakımını kendi yapamayan engelli mahpuslara kişisel bakım destek hizmetleri sunulmamaktadır.
- Kişisel bakım desteği ceza infaz kurumları tarafından verilmediği için mahpuslar diğer mahpuslardan gönüllü ya da ücretli olarak destek almak zorunda bırakılmaktadır. Bu da beraberinde güvenlik ya da maddi suiistimal riskini doğur-

maktadır. Ayrıca kendi bakımını arkadaşlarına yaptırmak zorunda bırakılmak bu kişilere duygusal ve psikolojik zararlar verebilir.

- Engelli mahpuslar hayatın her alanında dışlanmış olmaları ve yaşamın sağlamcı anlayışla inşasının yarattığı zorluklar sebebiyle psikososyal desteğe ve kendi bedensel ihtiyaçları sebebiyle de fizik tedavi gibi çeşitli fiziksel rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyabilir. Ancak Türkiye hapishanelerinde yeterli miktarda psikolojik rehabilitasyon da fizik tedavi hizmeti de yeterince sağlanmamaktadır.

6. TÜRKİYE HAPİSHANELERİNDE KÖTÜ MUAMELE, AYRIMCILIK VE ENGELLİ MAHPUSLAR

Hapishanelerdeki ayrımcılık örnekleri sadece bu kitabın diğer bölümlerinde bahsedilen konularla sınırlı kalmamaktadır. Çok sayıda dolaylı ayrımcılık örneğinin yanında engelli mahpusların doğrudan doğruya maruz bırakıldıkları ayrımcılık deneyimleri de bulunmaktadır. Ayrımcılık ve kötü muamele konusunu engelli mahpuslar için farklı kılan bazı temel sorunlar vardır. Öncelikle engelli mahpuslar sadece engelli oldukları için bile kötü muameleye maruz kalabilmektedir. Diğer mahpuslar ve hapishane personeli tarafından kişilerin bedenlerine ya da engelliliklerine dair hakarete, aşağılamaya ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadırlar. Engelleri dolayısıyla kötü muameleye maruz kalmaya daha açık bir pozisyonda oldukları da düşünüldüğünde fiziksel ve sistematik psikolojik şiddete kadar ilerleyebilen tutum ve davranışların var olduğunu söylemek zor olmayacaktır.

Kitabın diğer bölümlerinden de anlaşılabilceği gibi engelli mahpuslar için hapsedmenin kendisinin yanında hapishane-

lerin koşulları da adeta bir cezalandırma yöntemidir. Bu çerçevede yaşamsal koşulları oldukça zor olan engelli mahpuslar maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve kötü muamele ile çok daha yaralayıcı ve sistematik tahribata uğrayabilmektedir. Üstelik hukukun ve adaletin de bu kişiler için erişilebilir olmadığı günümüz koşullarında engelli mahpuslar bu gibi durumlarda gerekli hak ihlali mekanizmalarına başvurmakta zorlanabilmektedir. Örneğin bir görme engelli mahpus için tamamen erişilebilir olan herhangi bir hak arama veya şikâyet mekanizması varlığı meçhuldür. Ya da konuşma ve işitme engelli mahpuslar şikâyet mekanizmalarına başvurabilse bile dilekçe yazarken ya da sözlü bir bildirimde bulunurken kendilerini ifade etmekte zorlanabilirler.

Ayrıca engelli mahpusların maruz bırakıldıkları ayrımcılık veya kötü muamele sebebiyle bazı hak ve hizmetlere ulaşamadıkları durumlar oldukça hayati ve kritik sorunlara sebep olabilir. Derneğimize yapılan başvurularda çokça bu tür şikâyetle karşılaşılmaktadır. Örneğin mahpusun tedavi sürecinde ikinci bir doktordan görüş alma talebi olduğunda, ilk hizmet aldığı doktordan hastaneye sevk talebinde bulunması ciddi sıkıntılara yol açabilmekte ve sevkini yapılmasını zorlaştırabilmektedir. Ya da bir mahpusla önceden tartışmış olan infaz koruma memuru bu kişiyi bazı hak, imkân ve fırsatlardan mahrum bırakabilmektedir. Böylesine ayrımcı tutum ve davranışlar olduğunda ise engellilerin başvurabileceği hak arama yolunun yok denecek kadar az olması engelli mahpusun hayatını daha da zorlaştırmaktadır.

Engelli mahpuslar gibi özel ihtiyaçlı gruplara dair ayrımcılığın engellenmesi konusundaki sorumluluk, belirli bir düzenin

korunması gibi pasif yani halihazırda işleyen sistemin düzenli işlemesini sağlamaya yönelik bir sorumluluk değildir. Konuyla teması olan tüm insan ve kurumların oldukça aktif, pozitif sorumlulukları vardır çünkü halihazırda işleyen sistemler engelli kişileri yeterince kapsamamakta ve bu sebeple değişim ihtiyacı vardır. Dolayısıyla şimdiki haliyle Türkiye hapishanelerindeki uygulama ve düzenlemelerin ciddi bir kısmının ayrımcılık doğurma ihtimali vardır. Baştan sona engellilerin yok sayıldığı imkân, koşul ve yatırımların varlığıyla güncel durum direkt olarak engelliler için katlanılamaz bir atmosfer yaratmaktadır. Dolayısıyla ayrımcılık ve kötü muameleden bahsederken bunun sadece açık bir şiddet olayı ya da yürüyemeyen kişinin önüne konulan merdivenlerden ibaret olduğu yanılgısından vazgeçilmelidir. Örneğin iki kolu olmayan mahpusu ihtiyaç duyduğu gerekli koşullar oluşturulmadan hapishanede tutmanın kendisi direkt olarak bir ayrımcılık örneğidir. Ya da engelli mahpusların bedenlerine nasıl dokunulacağını bilmeden, bunun eğitimini almadan engelli kişilerin üstlerini arama uygulamasının kendisi açıkça bir kötü muamele örneğidir. Zira her kişinin kendi bedensel koşul, ihtiyaç ve algıları varken tek tip bir uygulama birçok kişi için bedensel olarak uygulanmış bir şiddet örneği olabilmektedir.

7. REHABİLİTASYON (R) TİPİ HAPİSHANELER

Yaşamını tek başına idame ettiremeyen ağır engelli ve hasta mahpuslara rehabilitasyon hizmetinin sunulması amaçlanarak 2012 yılı itibariyle “R Tipi” yani “Rehabilitasyon Tipi” hapishaneler inşa edilmeye başlanmıştır. 2020 yılı Kasım ayı itibariyle Türkiye’de Metris R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Menemen R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Elazığ R Tipi Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere sadece üç R Tipi hapishane bulunmaktadır. Elazığ R Tipi oldukça yeni olduğundan henüz bu kurumun aktif olup olmadığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla beraber, 158 kişi kapasiteli Metris R Tipi 2012 yılında, 156 kişi kapasiteli Menemen R Tipi ise 2015 yılında faaliyete geçmiştir. Bu hapishaneler, ağır veya süreğen hastalığı olan, özbakımını yapamayan ve adli tıp kurumuna sevk edilmiş mahpuslara hizmet vermektedir.

Rehabilitasyon Tipi hapishanelerin kendisini tartışmadan önce konuşulması gereken temel mesele bu tip ayrıştırılmış tesis ve organizasyonlara neden ihtiyaç duyulduğudur. Zira gerek kamusal alanlar gerekse özel alanlarda engelli bir bireyin ortalama bir vatandaşın sahip olduğu fırsat ve koşullarla yaşamını sürdürmesi günümüz modern hukuk devletlerinin temel gö-

revlerinden biridir. R Tipi hapishaneler de temel meselenin geçirildiği örneklerden biridir çünkü olması gereken tüm kamusal binaların, kapatılma ortamlarının ve dolayısıyla tüm hapishanelerin engellilerin ihtiyaçlarını gözeten koşullara sahip olmasıdır. Dolayısıyla ceza infaz kurumları içerisinde ayrıştırılmış yeni bir tür ceza infaz kurumu yaratmaktan ziyade, olması gereken hapishanelerin tamamının tüm engellilik türlerinin ihtiyaçlarının gözetildiği mekânlar olarak inşa edilmesi, yaşamını tek başına idame ettiremeyen mahpusların için gerekli ve yeterli ünitenin bulunmasıdır. Güncel durum ise 200 binden fazla mahpusun bulunduğu Türkiye'de toplamda kapasitesi üç yüzden biraz fazla olan iki adet ve bir tane henüz kaç kapasiteli olduğu bilinmeyen R Tipi hapishanenin inşa edilmiş olmasıdır. Halihazırda kullanılan ve diğer hapishanelerden farklı hizmet ve özelliklere sahip olduğu savunulan R Tipi hapishanelerin engellilerin taleplerini ne kadar karşıladığı bile meçhulken vurgulanması gereken temel konu, tüm hapishanelerin tüm engelli bireyler için erişilebilir biçimde inşa edilmesi, engelli mahpusların düzenli ihtiyaç duyduğu imkânların tüm hapishanelerde sunulmasıdır.

Türkiye'de sadece üç ilde toplam üç adet R Tipi hapishanenin olması, buralarda artırılmış kapasitenin dahi üstünde mahpusun bulunmasına rağmen, hapishanelerde çok sayıda engelli veya hasta mahpus olduğundan çoğunun bu hizmetten yararlanamaması anlamına gelmektedir. Düşük kapasiteli R tiplerine yüksek sevk talebi varken, buralara alınırken nasıl seçim yapıldığı, hangi özelliklerin olması gerektiği gibi birçok soru işareti ve belirsizlik vardır. Zira sadece Adalet Bakanlığı rakamlarına göre bile 248 engelli mahpus varken, buna hasta mahpus

sayısının da eklenmesiyle R Tipi hapisane koşullarına ihtiyaç duyan mevcut kapasitelerinin çok üstünde mahpusun olduğu açıktır. Fakat mesele onurlu ve değerli yaşam hakkı ve sağlığa erişim hakkı olduğunda tüm talep ve ihtiyaçların karşılanması yerine ihtiyaçlar arasında bir hiyerarşi oluşturmak ve oransal olarak çok azını karşılamak oldukça temel bir sıkıntıdır.

Bunun yanında mahpusların CİSST'e yaptığı başvurular sonucunda R tipi hapisanelerde kalan mahpuslar da tıpkı diğer hapisanelerdeki mahpuslar gibi koşulların yeterli büyüklükte olmaması, pencere küçüklüğü, tuvalet vb. mekânlarda tutunma çubuklarının bulunmaması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.²⁵ Dolayısıyla engelli mahpusların koşul ve ihtiyaçları düşünüldüğünde R Tipi hapisanelerin toplam kapasitelerinin yanında fiziki koşullarının da gerekliliklere yeterli biçimde yanıt vermediği görülmektedir. Aynı zamanda R Tipi hapisanelerin sadece üç ilde bulunması mahpusların ailelerinden uzakta bir şehre sevk olmalarını gerektirmektedir. Bu durum beraberinde aile ziyaretlerinin daha seyrek olarak yapılmasına veya hiç yapılmamasına yol açmaktadır. Ziyaretler konusundaki bu olumsuz gelişmeler hem hasta veya engelli mahpus hem de ailesi için ciddi bir moral bozukluğuna yol açmaktadır. Bu sebepten birçok hasta veya engelli mahpus R Tipi hapisanelere sevk istememektedir.

---

25 Berivan Korkut, *Hapiste Sağlık*, TCPS Kitaplığı, 2017, s. 39-42. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/hapiste_saglik.pdf (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

8. EŞYA KULLANIMI

Hapishanelerde güvenlik sebebiyle kısıtlı bir şekilde eşya kullanımına izin verilmektedir. Hapishanede eşya kullanımı “Ceza İnfaz Kurumlarından Bulundurulabilecek Eşya Maddeler Hakkında Yönetmelik”le²⁶ düzenlenmiştir. Bazı temel eşyalar hapishane yönetimi tarafından karşılanmakta, bazılarını mahpus temin etmekte, ancak belirli sayı dışında eşyanın ise hapishanede bulundurulması yasaktır. Örneğin mahpusun yatak, yorgan ve çarşaf gibi temel ihtiyaçları hapishane idaresi tarafından temin edilmekte ve ailelerin getirdiği yatak, yastık ve nevresimler kabul edilmemektedir. Ancak kurum tarafından temin edilen eşyalar eskidiğinde yenileriyle değiştirilmesi gerekirken, yatak ve yastık başta olmak üzere bu tip ihtiyaçların temininde sorun yaşandığı bilinmektedir. Temin edilen eşyalar ise yine çok sıklıkla tek tip ve farklı bedensel özellikler ve ihtiyaçlara sahip kişilere uygun olmayan eşyalar olmaktadır. Ayrıca hangi eşyaların içeriye alınıp alınmayacağına dair

---

26 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8344&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021)

de tartışılması gereken birçok konu vardır. İlerleyen paragraflarda da tartışılacağı gibi hapishanelerde eşya kullanımına dair yapılan düzenlemelerde hangi eşyanın zaruri olup olmadığına kararı, birçok engelli mahpusun en temel ihtiyacının temininin engellenmesi sonucunu doğurabilmektedir. Engelli mahpusların yaşamlarını idame ettirmeleri için gerekli birçok eşyanın hapishane yönetimleri, Adalet Bakanlığı veya Sağlık Bakanlığınca temin edilmemesi yanında mahpusun temininin de engelleniyor olması kişinin yaşam standartlarını düşürmektedir. Dolayısıyla da gerek hapsetmenin rehabilitasyon amacıyla gerekse insan haklarına uygun bir hapishane ortamı yaratılması iddiasıyla çelişmektedir.

8.1. Engelli Mahpusların İhtiyaçları ve Eşya Kullanımı

Sağlamcı anlayış hapishanelerde eşyaların kullanımı noktasında da kendini açıkça göstermektedir. Eşyaların kullanımı, yenilenmesi ve temini hakkında işletilen düzenlemeler, çoğunlukla engelli mahpusların özel koşullarına göre kişiselleştirilmesi gereken ihtiyaçlarını eksik düzenlemekte ya da bazen hiç düzenlememektedir. Bazı mahpuslar için hayati olabilecek uygulamalar ve ihtiyaçlar güvenlik gerekçesiyle yerine getirilmemektedir.

Bu çerçevede yönetmeliklerde yer almayan ancak özellikle engelli mahpusların kullanmak zorunda oldukları malzeme, medikal ürün, elektronik cihazlar ve benzeri eşyalar ancak doktor raporuyla verilmektedir. “Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik”in 12.

Maddesi²⁷ gereğince engelli mahpusların hekim raporunu alabilmesi için ancak doktorda rapora konu eşyaların “hayati öneme haiz zorunluluk”tan kaynaklandığına dair fikrin oluşmasıyla mümkündür. Bu çerçevede engellilerin bedensel özelliklerine göre kişiselleştirilmiş; yastıktan egzersiz araçlarına, elektronik cihazlardan özel protezlere kadar sıralanamayacak kadar çok sayıda ve çeşitte olan eşyaların hangisinin “hayati öneme haiz bir zorunluluk” olduğu yoruma açık bir konu olabilmektedir.²⁸

Öte yandan “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 120. maddesinin 3. Fıkrası²⁹ sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan mahpusların durumunu düzenler. İlgili düzenleme hapiste tutulmanın özgünlüğünü ve bu özgünlük çerçevesinde engelli mahpusların koşul ve durumunu dikkate almadığı için bazı sorunlara yol açabilmektedir. Zira daha önce CİSST’in de dahil olduğu bir süreçte tek eli olan bir mahpusun protez el talebi talebin estetik kaygılarla oluştuğu iddiasıyla reddedilmiştir.³⁰ Özellikle R Tipi dışındaki hapishanelerde olmak

27 “Hükümlüler, koğuş, oda ve eklentilerinde hekim raporuyla belgelendirilmek koşuluyla, sağlıkları için gerekli protez ve benzeri tıbbi araçları ve eşyaları bulundurabilir.”

28 Berivan Korkut, *Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak*, s.33.

29 “Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tâbi olmayan hükümlünün, estetik amaçlı veya kurumdaki yaşantısını devam ettirmesine engel oluşturmayan şikâyetiyle ilgili tedavi giderleri kendisi tarafından karşılanır.” <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

30 Sağ eli bilekten kesik H.Y. protez el taktırmak için mahpus iki yıl uğraştıktan sonra CİSST’in bu konuda yaptığı başvuruya

üzere tüm hapisanelerde yaşayan mahpusların çoğu temel ihtiyaçlarını tek başına gidermek zorunda olduğu göz önünde bulundurulursa, bu talebin estetik amaçlı değil bir zorunlu ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Tek eli olan mahpusun koğuş içerisinde diğer mahpuslardan destek alarak ihtiyaçlarını karşılayacağı durumda dahi mahpusun hücre cezası alıp tek kişilik hücrede kaldığı zamanlarda ihtiyaçlarını nasıl giderebileceği cevaplanması gereken bir sorudur.³¹ Tek eli bir mahpus elbette ihtiyaçlarının ciddi bir kısmını karşılıyor olabilir fakat buradaki temel konu hangi tek eli mahpusun hangi ihtiyacını karşılayıp karşılamayacağı ve dolayısıyla protez ele ihtiyaç duyulup duyulmayacağına kararını ancak o kişi kendisi ve özel durumu aydınlatabilir. Dolayısıyla mahpusların bu minvalde başvurularında kendi özel durumları ve de hapisane koşullarının göz önünde bulundurulmaması ciddi hak ihlallerine sebep olabilmektedir.

Bir diğer sorun ise engelli mahpusların kullanmak zorunda olduğu cihazlara ve araçlara ulaşmada sıkıntı yaşamasından kaynaklanmaktadır. Engelli mahpusların oldukça elzem olan eşyaları alması için dahi heyet raporu bir ön koşul olarak düzenlenir. Heyet raporu için hastaneye sevk edilmeleri gereken mahpusların daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere önce revire çıkma sırasında sonra da eğer hastaneye sevk onayı verilirse hastaneye sevki bekleme sırasında aylarca bekleyebileceği çok adımlı bir pratiğin var olması sebebiyle engelliler için

---

08.01.2016 tarihinde gelen cevapta yukarıda belirttiğimiz 120. Maddenin 3. Fıkrası gerekçe gösterilerek, bu protezin estetik amaçlı olduğu belirtilerek, mahpusun isteği reddedilmiştir.

31 Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, s.33-34.

oldukça temel olabilecek eşya ve malzemelere erişim için heyet raporu ön koşulu son derece zorlayıcı bir düzenleme olabilmektedir.³² Bunların yanında derneğimize yapılan başvurular da karşılaştığımız eşya kullanımı ve teminine dair mahpuslar tarafından aktarılan sorunlar şunlardır:

- Hapishane yönetimi tarafından temin edilen yatak ve yastıkların tek tip ve kullanışsız olması nedeniyle mahpuslar fiziksel rahatsızlıklar yaşamaktadır. Oysa özellikle yatakta uzun zaman geçirmek durumunda olan hasta mahpuslar ve bedensel engelleri dolayısıyla kendi özel ihtiyaçlarını karşılayacak engelli mahpusların ortopedik ve kişiselleştirilmiş yatak ve yastıklara ihtiyacı vardır. Özellikle çok sayıda engelli mahpusun olduğu da düşünülürse hapishanelerde uzun zaman yatan mahpusların bel ve boyun fıtığı rahatsızlığı yaşaması ya da zaten yaşamakta oldukları sıkıntıların derinleşiyor olması yastık ve yatak seçiminin sağlık kurallarına uygunluğu konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.
- Kısmi görme engelli bulunan mahpusların gözlük ihtiyaçları hapishane doktorunun raporuyla SGK'nın ilgili düzenlemeleri ışığında ancak belirli sıklıklarda alınabilmektedir ancak gerek mahpusun ihtiyacına uygun olmayan gözlüğün temin edilmesi durumunda gerekse mahpusun ilgili düzenlemeler gereğince belirlenen zaman aralığının geçmemesine rağmen farklı bir gözlük ihtiyacı gelişen mahpusun gözlük temin etmesi mümkün olmamaktadır.

---

32 A.g.e., s. 34.

- Duyma kaybı olan engelli mahpusların işitme cihazı ihtiyaçları da tıpkı gözlük ihtiyacı gibi ulaşılması zor prosedürlerden sonra erişilebilir olmakta ve kişinin işitme cihazına erişimine kadar geçen süreler oldukça uzun olabilmektedir.³³

---

33 Kitabın genelinde olduğu gibi bu bölümde de yaygın biçimde iletişimde olduğumuz mahpusların derneğimize yaptığı başvurulardan yola çıkarak bazı sorunları sıralamaktayız. Ancak çok çeşitli engellilik türleri ve birçok ihtiyaç olması sebebiyle kitaptaki diğer birçok başlık gibi eşya kullanımına dair sorunların sadece bunlardan ibaret olmayacağını söylemek güç değildir. Dolayısıyla yine bu bölümde de engellilik meselesinin yaygınlığı ve içeriğinin genişliğini vurgulamak, engelli mahpusların gerek eşya kullanımına gerekse kitaptaki diğer ihtiyaç ve sorunlarının sayılanlardan çok daha fazla olabileceğinin altını çizmek isteriz.

9. ENGELLİ MAHPUSLAR VE İLETİŞİM HAKKI

İletişim ihtiyacının gerek bilgiye erişim gerekse sosyal ihtiyaçların giderilmesi açısından oldukça temel ve ulaşılabilir olması gereken bir ihtiyaç olduğu aşikârdır. Bu çerçevede Türkiye hapishanelerinde de mahpuslara tanınmış bazı iletişim hakları vardır. Bu iletişim haklarının çok ciddi bir çoğunluğu sadece yeterli miktarda işitme ve görme yetisi olan, bedensel olarak iki kolu ve iki bacağı olan, aynı zamanda kol ve bacaklarını yeterince kullanabilen, ruhsal durumu gereği iletişim için özel bir metot ya da kanala ihtiyaç duymayan mahpuslar için dizayn edilmiştir. Dolayısıyla iletişim hakkının düzenlenmesinde de diğer birçok hak ve ihtiyaç gibi bu kriterlere uymayan mahpusların dikkate alınmadığı söylenebilir ancak bu durum, iletişimin engelli mahpuslar için de çok temel bir ihtiyaç olduğunu değiştirmez. Ayrıca iletişim ihtiyacının direkt olarak insan psikolojisi, bilgiye erişim, eğitim ve insan bedenine olan etkisi düşünülürse engelli mahpusların iletişim ihtiyaçlarının giderilmesinin aciliyeti vurgulanmalıdır.

Türkiye hapishanelerinde Adalet Bakanlığı'nın mahpuslara sağladığı hapishane içindikilerin hapishane dışındakilerle ileti-

şim kurabildiği başlıca kanallar ziyaret hakkı,³⁴ mektup, faks ve telgraf alma ve gönderme hakkı, telefon hakkı ve kitap, broşür, gazete gibi yazılı materyallere ulaşma imkânı ve televizyon, radyo ve internetin sınırlı kullanımı³⁵ olarak sıralanabilir.

9.1. Ziyaret Hakkı

Engelli mahpusların derneğimize yaptıkları başvurularda ziyaret hakkının kullanılmasıyla ilgili en yaygın biçimde karşılaştığımız sorun mahpusların ailelerinden oldukça uzak yerlerdeki hapishanelere yerleştirilmiş olmalarıdır. Bu durum ise mahpusun ailesinin uzak mesafeyi kat edebilecek ekonomik veya sağlık koşullarının olmaması sebebiyle mahpusun görüş hakkını neredeyse hiç kullanamaması bazen de oldukça az sıklıklarda kullanabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Derneğimize yapılan başvurularda çok kez ailelerin mahpusun bulunduğu hapishaneden binlerce kilometre uzakta yaşadığı gözlemlenmektedir.

---

34 Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8345&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021)

35 Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 74. Maddesi telefonla görüşme hakkını, 75. Maddesi radyo, televizyon yayınları ve internet olanaklarından yararlanma hakkını, 76. Maddesi mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme hakkını düzenlemektedir. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2324&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021)

Özellikle yalnızca 3 adet bulunan R Tipi hapishanelerde yaygınca bulunan engelli mahpusların aileleri İstanbul, İzmir veya Elazığ'dan uzak bir yerde yaşıyorsa mahpusun ve ailesinin görüş haklarını kullanmaları oldukça zorlaştırılmış olmaktadır.³⁶

Mahpusların görüş hakkını kullanmalarında karşılaştıkları diğer bir sorun görüş haklarının kullanmak için erişilebilir olmayan ortamları aşarak görüş odasına gitmeleridir. Kitabın diğer bölümlerinde de bahsedildiği üzere gerek hapishanelerdeki koşu dışındaki alanlar gerekse görüş odaları erişilebilir değildir. Dolayısıyla aslen görüş hakkının da erişilebilir olmayan ortamlarda hareket kabiliyeti oldukça az olabilen ya da hiç olmayan mahpuslar için dizayn edilmediği söylenebilir. Olması gereken hapishanelerin tüm alanlarının erişilebilir olmasıdır ancak böylelikle görüş hakkı herkes için tanınmış bir hak olabilir.

9.2. Mektup Hakkı

Mektup hakkı mahpusların çok yaygın bir biçimde kullandığı bir haktır ancak özellikle kısmi ya da tamamen görme engeli bulunan, eli veya kolu olmayan ya da ellerini veya kollarını ye-

36 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 17.09.2019 karar tarihli Avşar ve Tekin v. Türkiye kararıyla mahpusun ailesinden uzakta hapishanelerde bulunmasının adil yargılanma hakkının ihlali olduğuna hükmetmiştir. Bu çerçevede derneğimize mahpusların yaptığı başvurularda mahpuslara emsal oluşturabilecek kararlar beraber sevk talebinde bulunmayı önermekteyiz.

Avşar ve Tekin v. Türkiye, Başvuru no. 19302/09 ve 49089/12, Karar tarihi: 17.09.2019.

terince kullanamayan engelli mahpuslar olmak üzere bir grup engelli mahpus bu haktan neredeyse hiç yararlanamamaktadır. İmkânları engellilikleri dolayısıyla uygun olmayan fakat mektup hakkını kullanmak isteyen engelli mahpuslar ise ancak diğer mahpuslardan destek alarak mektup yazabilmekte ve yollayabilmektedir. Bu durum kişinin özel hayatının gizliliğine zarar verebilmektedir, yani engelli mahpuslar mektup yazma/alma hakları ile özel hayat gizliliği arasında bir tercih yapmaya zorlanmaktadır. Derneğimize arkadaşları aracılığıyla mektup yollayan birçok engelli mahpus olmuştur. Görüldüğü gibi mektup hakkı da engelli mahpusların kullanabileceği şekilde düzenlenmemiştir. Mektup hakkının kullanılması ancak engelli mahpuslar için de erişilebilir olmasıyla mümkündür. Bu çerçevede öncelikle temel hedef, mektup hakkının tüm mahpuslar için nasıl erişilebilir kılınacağına dair çalışmalar yapmak olmalıdır. Örneğin görme engeli bulunan bir mahpus bilgisayar kullanarak konuşmayı metne çeviren bir program aracılığıyla mektubunu hazırlayıp çıktısını alabilir ya da eğer bazı mahpuslar için mektup hakkına dair hiçbir çözüm yaratılmıyorsa diğer iletişim haklarının daha fazla tanınması gibi bir yola gidilebilir. Erişilebilirlik konusunda alternatifler özellikle teknolojinin de gelişmesiyle oldukça çeşitlenebilir ancak öncelikle engellilere uygun iletişim biçimlerine de yeterli çalışma yapılmalıdır.

9.3. Telefon Hakkı

Telefon hakkı da diğer iletişim hakları gibi engelli mahpusların ihtiyaçları gözetenmeden dizayn edilmiş bir haktır. Özellikle işitme ve konuşma engeli bulunan, hareket kabiliyeti

az olan mahpuslar başta olmak üzere birçok engelli mahpus, tüm mahpuslara tanınan telefon hakkından faydalanamamaktadır. Telefonun sadece sesli bir iletişim yolu olması yanında telefon hakkının kullanılması için kullanılan alandan telefonun bulunduğu yerin yüksekliğine kadar birçok fiziki koşul bu hakkın kullanımını bir grup engelli mahpus için oldukça zor ya da çoğunlukla imkânsız hale getirmektedir. Buradaki temel mesele sadece telefon hakkının mahpuslara uygun dizayn edilmemiş olması değildir. Aynı zamanda telefon hakkını kullanamayan mahpusların varlığı görülmemekte ve dolayısıyla bu mahpusların iletişim ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alternatifler geliştirilmemektedir. Oysa öncelikle yapılması gereken bu hakların engelliler için erişilebilir hale getirilmesidir. Eğer bazı mahpuslar bu hakkı kullanamıyorsa dışarıyla iletişim ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mutlaka alternatif yöntemler yaratılmalıdır. Örneğin görme engelli bir mahpus mektup hakkını kullanamıyorsa daha uzun telefonla görüşme hakkı tanınmalıdır. Bu ve benzeri durumlarla ilgili bireysel çözümler yerine Adalet Bakanlığı alternatifler yaratarak engelli mahpusların iletişim haklarını kullanmasını sağlamalıdır.

9.4. Yazılı Materyaller

Hapishanelerde dışarıyla iletişimin diğer bir ayağı ise kitap, dergi, broşür gibi yazılı kaynaklar aracılığıyla olmaktadır. Bu yazılı materyaller hapishane kütüphanelerinde bulunabileceği gibi mahpuslara dışarıdan da yollanabilir. Yazılı materyalleri oldukça önemli kılan diğer bir özellik de mahpusların bilgiye

erişim için neredeyse tek kaynaklarının yazılı materyaller olmasıdır. Dolayısıyla bu yolla mahpuslar hem iletişim kurmaya dair ihtiyaçlarını giderebilirler hem de hapisanelerde kişilerin öğrenim süreçleri nispeten devam eder. Fakat yazılı materyaller de kısmi ya da tamamen görme kaybı olan mahpusların için erişilebilir değildir. Dolayısıyla bu mahpuslar için alternatif yollar üretilmeli, imkânlar sağlanmalıdır.

Yazılı materyallere alternatif olabilecek çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemlerden ilki sesli kitap kullanımındır ancak bilindiği kadarıyla görme engellilerin Türkiye hapisanelerinde sesli kitaba erişimleri de oldukça nadir karşılaşılan örnekler dışında rastlanan bir durum değildir. Bununla birlikte yakın zamanda verilebilecek oldukça iyi bir örnek CİSST'in de katkılarıyla iletişimde olduğumuz bir mahpusa Adalet Bakanlığı'nın sesli kitap teminidir.³⁷ Bu temelde Adalet Bakanlığı'na yaptığımız bilgi edinme başvurularına yeterli cevap verilmemiştir³⁸ ancak özellikle günümüzde teknolojinin gelişmesiyle hapisaneler dışında sesli kitaba erişim oldukça kolay ve yaygınken hapisanelerde sesli kitaba dair bildiğimiz tek iyi örnek Eskişehir H Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nda sesli kitaba erişen mahpus örneğidir. Diğer bir alternatif ise Braille alfabeli materyallerdir. Ne yazık ki derneğimizin Türkiye hapisanelerinde kaç

---

37 Derneğimize 2019 yılı başında gelen bir mektupta Eskişehir H Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bir mahpus sesli kitaba ulaştığını belirtmiştir.

38 Son olarak 27.08.2020 tarihinde sesli kitaba dair derneğimiz tarafından yapılan bilgi edinme başvurusu, 28.09.2020 tarihinde Bilgi Edinme Kanunu'nun Kurum içi Düzenlemeler başlıklı 25. Maddesi gerekçe gösterilerek reddedilmiştir.

Braille kitabın olduğuna, kaç mahpusun bu kaynaklardan faydalanabildiğine dair bir bilgisi yoktur ancak gerek yaygın bir biçimde engellilerin şartları gözetilmediği bir ceza infaz sisteminin varlığı gerekse Braille alfabeli kitabın masraflı olması sebebiyle hapisanelerde yeterli sayıda Braille alfabeli kitap olmadığı fikrindeyiz.

Öte yandan altının çizilmesi gereken diğer bir nokta ise yazılı materyalleri temin etme güçlüğü, engelli mahpusların temel haklarına erişiminde de sıkıntılar oluşabileceği ihtimalidir. Özellikle bu kişilerin hukuki bir süreç sonunda hapsedmeyle karşı karşıya oldukları düşünülürse hukuki bilgiye erişimlerinin önemli olduğu aşikârdır. Bu durumda yazılı kaynaklarla bilgiye ulaşma imkânı çok zor ya da imkânsız olan engelli mahpusların, yazılı kuralları okuyamazken, kuralları öğrenmekte ya da mevzuata erişmekte zorlanırken haklarını nasıl arayacakları ya da ne kadar sağlıklı bir biçimde adalete erişebilecekleri soruları ciddi kaygılar ortaya çıkarmaktadır.

9.5. Televizyon ve Radyo Kullanımı

Hapishanelerde belirli kısıtlamalar olmakla birlikte televizyon ve radyo kullanımına izin verilmektedir. Televizyon imkânından görme ve işitme engelliler, radyo imkânından ise işitme engelliler az faydalanabilmekte ya da bazen hiç faydalanamamaktadır. Ancak tıpkı mektup ve telefon hakkı gibi televizyon ve radyo kullanımı hakkı da alternatifleri geliştirebilecek iletişim kaynaklarındandır. Örneğin ne kadar büyük ekran televizyon alınırsa kısmi görme engeli olan mahpuslar o kadar daha fazla bu imkândan faydalanabilir. Ya da işitme

engeli olan mahpuslar için eş zamanlı işaret dili çevirisi yapan bir yayın kanalı olursa televizyon bu kişiler için de erişilebilir bir imkân halini alacaktır.

"Ben %42 görme engelliyim, toplamda ise %72 sürekli engelliyim. Görme engelim yüzünden TV seyretmekte çok çok zorluk çekiyorum. Cezaevlerinde koşullara almamıza izin verilen TV'ler hep ufak ekranlı, biz kısmi görme engelliler bu ufak ekranlarda TV'de çıkan filmi veya herhangi bir programı izleme imkanımız olmuyor. Büyük ekranlı TV almamıza izin verilse en azından TV seyrederek zaman geçiririz. Cezaevindeki mahkumun en büyük meşgalesi TV, bu da olmayınca zaman hiç geçmiyor." (Zile M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

10. ENGELLİ MAHPUSLARIN EKONOMİSİ VE HAPİSHANEDE SUNULAN İMKÂNLAR

Engelli bireylerin ekonomik durumlarının kötü olması tesadüfen oluşmuş bir durum değildir. Çoğu iş imkânı engellilerin koşullarına uygun dizayn edilmemekte veya işin koşulları engellilere uygun olsa bile engelliler işe alınmayabilmektedir. Engellilerin yaygınca ekonomik durumlarının kötü olması, ekonomik bağımsızlığın kazanılamaması, yoksulluk gibi etmenler engellilerin zaten düşük olan kamusal hayata katılım oranlarının daha da düşmesi dahil birçok ciddi sonucu beraberinde getirmektedir.

Bahsedilen durumların ciddi bir kısmı Türkiye hapishanelerinde kalan engelli mahpuslar için de geçerlidir. Zira mahpuslar hapishane işyurtlarında çok farklı işkollarında çalışmaktadır: Endüstriyel işkollarında mobilya, tekstil, alüminyum, matbaa, unlu mamuller; el işi ürünleri işkollarında ahşap oyuncacılığı ve hediyelik eşya, çinicilik, dokuma; tarım ve hayvancılık ürünleri işkollarında besicilik, hayvansal gıda, seracılık; inşaat ve onarım işleri; hizmet sektöründen oto yıkama, kesimhane, kantar, kuaför, çamaşır yıkama ve kurutma ve uygulamalı sosyal tesis işletmeciliğinde ise restoran, sosyal tesis,

misafirhane, kantin işletmeciliği ve benzeri birçok işkolları mevcuttur.³⁹ İstisnalar olmakla birlikte bahsedilen işlerin ciddi bir çoğunluğunda engelli mahpusların üretime dahil olma ihtimali düşüktür.

Bu durum hapisaneyeye girmeden önce de çoğunlukla ekonomik durumu iyi olmayan engelli mahpusların hapisaneyeye girdikten sonra ekonomik soruların derinleşmesi sonucu doğurmaktadır. Mahpuslar musluk suyu, aydınlatma ve 3 öğün yemek dışında tüm masraflarını kendilerini karşılamakla yükümlüdür. Yani üç öğün yemek dışındaki ek gıda ihtiyaçları, televizyon, buzdolabı gibi elektrikli aletlerin elektrik faturaları, temizlik malzemelerinin büyük bir kısmı, içme suyu ve giysi gibi ihtiyaçların neredeyse tamamını karşılamak mahpusa yüklenmiş bir sorumluluktur. Buna ek olarak engellilikleri dolayısıyla farklı beslenme biçimlerine, farklı giysilere ya da medikal ürünlere ihtiyacı olan mahpusların maddi yükünün daha fazla olacağını tahmin etmek güç olmayacaktır.⁴⁰ Öte yandan hapisanelerde mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir. Amaçlanan mahpusların ekonomik gelir elde edebilecekleri meslekler, beceriler edinmesidir ancak mesleki eğitim kurslarının da

---

39 Tayfun Koç, *Türkiye'de İşçi Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2016, s. 73-84. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/isci_mahpus_olmak_internet.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

40 Mustafa Eren, Yusuf Engin, *Türkiye'de İşçi Mahpusların Güncel Durumu - Aralık 2018*, TCPS Kitaplığı, 2018. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/isci_mahpus_guncel_durum_internet_0.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

çoğunluğu tüm engelli mahpuslar için erişilebilir ve kapsayıcı değildir.

Sonuç olarak çalışma olanakları olmadığı ve de engelli aylığı gibi kaynakların yetersizliği sebebiyle mahpuslar maddi destek almak için ailelerine başvurmaktadır. Ancak ihtiyaçlarının kişiselliği gereği daha fazla masrafı olabilen engelli mahpusların, ailelerinin de gelir düzeylerinin düşük olması veya ailelerinden destek alamamaları durumunda ekonomik olarak zorlanacakları söylenebilir. Bu çerçevede özellikle engelli mahpusların da erişebileceği iş imkânlarının artırılması, böylece engelli mahpusların ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir.

11. ENGELLİ AYLIĞI

Kitabın bir önceki bölümünde de bahsedildiği üzere engelli bireylere gerek hapisane içinde gerekse dışında istihdam imkânları yeterince sunulmamakta, böylelikle bu kişiler ekonomik bağımsızlıklarını elde edememektedir. Bu durum karşısında engelliler genellikle ailelerinden yardım almaktadır. Buna ek olarak çeşitli şartlara uyan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı engellilerin başvurabileceği engelli aylığı hakları vardır. Engelli aylığı 2022 sayılı kanun gereği engelli sağlık kurulu raporu ile belgelenmiş en az %40 engelli olan, gelir kriterine uyan ve muhtaç kişilere verilmektedir fakat derneğimize yapılan başvurular ışığında engelli aylığı uygulamasında da birçok sorun olduğunu söylenebilir.

Derneğimizin de sıklıkla karşılaştığı engelli aylığıyla ilgili ilk sorun aylığa başvuru sürecini zorlaştıran çeşitli uygulamaların varlığıdır. Öncelikle son dönemde, sağlık kurulu raporlarında engelli aylığı alma alt sınırı olan %40 yerine, çeşitli sebeplerle engellilik oranı %39, %38 gibi belirlenerek kişilerin engelli maaşından faydalanamaması durumuyla sıklıkla karşılaşmaktayız. Üstelik bu uygulamayla karşılaşan mahpuslardan bazıları

derneğimize yaptıkları başvurularda ya daha önce aldıkları engelli sağlık kurulu raporlarında daha yüksek engellilik seviyesine sahip olduklarını ya da ilk defa almalarına rağmen heyete çıkmadan önce doktorlar tarafından %40'ın üzerinde engellilik seviyesi raporlanırken bu rakam heyete çıkılınca %40'ın hemen altındaki bir sayıya hata payı olduğu açıklamasıyla düşürüldüğünü beyan etmektedir.

"Sırasıyla ilgili doktorlara muayene için çıkarıldım. Göz doktoru %32 oranında engellidir dedi, iç hastalıkları doktoru ise %10. Yani toplamda %42. Nihayetinde ise çıktığım heyet, son bir dokunuşla %42 olan oranı sebepsiz yere %39'a çekerek statüye dahil olmama kasti olarak engel olmuştur. 1. unsur, tüm doktorlara muayene olduktan sonra çıktığım heyet (bu arada tüm bu anlattıklarımın 1 günde olduğunu düşünmeyin. Bildiğiniz eziyet, kelepçeler, askerler, oradan oraya çekiştirme, yüzlerce insanın arasında bir yukarı bir aşağı teşhir edilme, insanlık onurunun ayaklar altına defalarca alınması) diğer doktorların verdiği engel oranlarını bir kez daha değerlendirmesi. Herhangi bir ölçüt yok, hata payı diyorlar. Ama hep aşağı doğru çekilen bir oranla, yani tek yönlü hata payı. Ayak üstü çizgiyi çekip hakkınızın elinizden alındığı yer. Bu heyet tarafından 42 puanlık rakam 39'a indirilmiştir." (Silivri 8 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

Üstelik bu engelli aylığı almanın şartlarını yerine getirmek için uzun uğraşlar veren engelli kişiler engellilik oranlarının düşürüldüğü bir durumla karşılaşılınca süreç daha da zorlaşmakta ve uzamaktadır. Normal şartlarda engelli sağlık kurulu raporu alan herkesin sahip olduğu rapora itiraz hakkının pratikte engelli mahpuslar için var olup olmadığı şaibelidir. Zira hapisane koşulları düşünüldüğünde rapora itiraz süreci oldukça uzatabilen aşamalar içerir. Böyle bir durumla karşılaşan engelliler; kendisi, velisi, vasisi veya raporu isteyen kurum tarafından engelli sağlık kurulu raporuna İl Sağlık Müdürlüğüne hitaben yazılacak bir itiraz dilekçesiyle itiraz edilebilirler. Eğer itiraz kabul edilirse İl Sağlık Müdürlüğü engelliye başka bir sağlık kuruluşuna yönlendirir. Alınan yeni sağlık kurulu raporu ile itiraz edilen rapordaki derecelerin farklı olması durumunda İl Sağlık Müdürlüğü kişiyi hakem sağlık kuruluşuna yönlendirir. Hakem sağlık kuruluşun raporla ilgili kararı nihaidir, itiraz edilemez.⁴¹ Öncelikle kitabın hastaneye sevk kısmında bahsedildiği üzere Türkiye hapisanelerinde hastaneye sevk konusundaki uygulamada mahpuslar sadece buldukları il veya ilçe devlet hastanelerine veya üniversite hastanesine sevk edilirler. İtiraz sürecinin işletilmesi için en az iki sağlık kuruluşuna ihtiyaç var, ancak bazı hapisaneler buldukları konum gereği ikinci bir hastaneye çok uzak olabilmektedir. Zaten mahpuslar en temel sağlığa erişim yollarından olan hastaneye sevk için bile aylarca bekleyebildiğinden engelli bir

---

41 Av. Cemal Donat, *100 Soruda Engelli Hakları*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Eylül 2017, s.11. <http://tbbayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/607.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

mahpusun itiraz sürecinin sonuçlanması aylarca hatta bir yıldan uzun sürebilir. Ancak tüm bu süreler boyunca kişilerin maddi ihtiyaçları karşılanamamakta ve bu duruma dair herhangi bir çözüm getirilmemektedir. Dolayısıyla teoride engelli kişilerin itiraz hakkı olsa da engelli mahpusların bu itiraz hakkını kullanmaları zor ve uzun zaman almaktadır.

Aylığa başvuru sürecindeki diğer engelli mahpusların sık karşılaştığı problem de ikametgah problemidir. Mahpuslar gerekli belgeleri tamamladıktan sonra hapisyanenin bulunduğu ilçe Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı'na belgeler ve dilekçe ile başvuruda bulunurlar. Bazen mahpusların ikametgahları hapisyanenin bulunduğu yerde değil, önceki yaşadıkları yerde ya da sevk edildiği hapisyanede çıkmakta bu nedenle ilçe Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıfları mahpusun kaldığı hapisyaneyi ikametgah adresi olarak kabul etmemektedir. Lakin bu uygulama hukuki değildir çünkü 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun Adres Bilgilerinin Tutulmasına dair 48. Maddesi'nde "*Faydalanılan kamu hizmetleriyle sınırlı olmak üzere adrese dayalı olarak yürütülen iş ve işlemlerde diğer adres, yerleşim yeri adresi ile aynı hukuki değere sahiptir. Kurumlar yürütecekleri iş ve işlemlerde yerleşim yeri adresi gibi diğer adres bilgilerini de esas alır.*" İfadesi yer almaktadır. Adres Kayıt Sistemi Uygulama Yönergesi 7. Maddesi'nde de "*Askerlik hizmetinin yapıldığı yer, yatılı okul, çocuk ıslah evi, yetiştirme yurdu, hastane, cezaevi, öğrenci yurdu, huzurevi gibi kişinin geçici olarak kaldığı adresler diğer adres olarak kaydedilir.*" denilmektedir. Dolayısıyla ilgili kanun ve yönerge ışığında diğer adres olarak kabul edilen hapisyaneler kamu hizmetlerinde

esas alınması gereken adreslerdendir ve bu sebeple mahpusların kalmakta oldukları hapisanelerin bulunduğu ilçe Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıfları gerekli diğer şartları sağlayan engelli mahpusların başvurularını ikametgahın farklı ilçede olması dolayısıyla reddetmemelidir.

Tüm bu sorunların yanında tartışılması gereken diğer bir konu engelli aylığının engelli mahpusların ekonomik olarak desteklenmesi için yeterli olup olmadığıdır. 2021 yılı ilk altı aylık dönemi için yaşlı aylıklarında kişi başına ödenecek yardım miktarını 763 TL'ye, yüzde 40 ile 69 engelli vatandaşların aylığını 609 TL'ye, yüzde 70 ve üzeri engelli vatandaşların aylığını 914 TL'ye yükselmiştir.⁴² Türk-İş Sendikası'nın 2020 Eylül ayında raporunda⁴³ gıda harcaması yetişkin bir erkek için 678,58 TL, yetişkin bir kadın için 560,72 TL ve 15-19 yaş arası çocuk için 725,69 TL tutmaktadır. DİSK Birleşik Metal-İş Sendikası'na göre ise Ağustos 2020 yılında yetişkin bir erkeğin aylık gıda harcaması 643 TL, yetişkin bir kadının 622 TL tutmaktadır.⁴⁴

---

42 <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-yardimlarda-ihhtiyac-sahibi-vatandaslara-odenen-miktarlari-artirdik>

43 Bkz.: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Eylül 2020 Açlık ve Yoksulluk Sınırı Raporu, <http://www.turkis.org.tr/dosya/wvdr644wiDY4.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

44 Bkz.: Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi Ağustos 2020 Dönemi Açlık ve Yoksulluk Sınırı Raporu, <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1555-aclik-ve-yoksulluk-siniri-agustos-2020-donem-raporu> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

Ayrıca 2020 yılında asgari ücret net 2.324,70 TL olarak belirlenmiştir. Bu durumda üç öğün yemek dışındaki gıda ihtiyaçlarını, elektrik tüketimlerini, temizlik malzemelerinin büyük bir kısmını, içme suyunu, kıyafet masraflarını ve medikal, tıbbi ihtiyaçlarının bir kısmını kendileri karşılamak zorunda olan mahpuslar için 567 ya da 854 TL'nin yeterli olup olmayacağı tartışmalıdır.

Kitabın bu bölümünde temelde derneğimizin engelli aylığı uygulamasına yönelik bazı fikir ve eleştirileri ele alınmıştır. Kitabın “Engelli Aylığına Başvuru Kılavuzu” bölümünde özellikle mahpuslara engelli aylığına başvuru noktasında daha ayrıntılı bir biçimde yol gösterebilecek bilgiler aktarılmıştır.

12. ENGELLİLERİN ADALETE ERİŞİMİ

Engelliler adalet sisteminin çeşitli aşamalarında dezavantajlarla karşılaşır. Öncelikle en temel mesele hukuk düzeninin ceza ehliyeti olan herkesi yargılayıp cezalandırabilmesinin temeli olan kanunların herkes tarafından bilinmesi gerektiği anlayışına dair de bir sorunun bulunmasıdır. Hukuki düzenin oldukça önemli parçaları olan yazılı mevzuatın birçok engelli için erişilebilir olmadığı açıktır. Oysa kanunları anlayabilecek koşulların yaratılmadığı şartlarda engelli kişiler kanunu ihlal eden bir eylemde bulduklarında kanunlara erişilebilir olan kişilerle aynı koşullarda, aynı cezalarla cezalandırılabilirler. Burada vurgulanması gereken nokta engelli kişileri direkt olarak ceza ve ceza infaz hukukunun dışında tutmanın değil, hukukun bu kişiler için de diğer tüm bireyler gibi erişilebilir olmasının gerekliliğidir.

Bu çerçevede engellilerin adalete erişimde ihtiyaç duydukları özel destek sağlanmadığı takdirde direkt ya da dolaylı olarak ayrımcılığa maruz bırakıldığı kolaylıkla söylenebilir. Özellikle uygulamada çok daha doğrudan birçok ayrımcı muamele

bulunmaktadır. Örneğin gerek kolluk kuvvetlerine gerekse Adalet Bakanlığı'nın personeline engelli kişilerin bedensel ve bilişsel özel ihtiyaçlarının öğretildiği kapsayıcı eğitim ve hasasiyetin aktarılmadığı durumlarda emniyet görevlileri, infaz koruma memurları ve diğer temasta olunan personeller engelli kişilere karşı anlayışsız ve hatta aktif olarak kötü davranabilir. Sesli, görerek ya da konuşarak kendini ifade etmesini güçleştiren bir engeli bulunan kişiler için uygun araçlar ve yöntemler aracılığıyla iletişim kurulmadığı takdirde bu kişiler kuralları, kendilerine yöneltilen açıklamaları ve de suçlamaları anlamakta güçlük çekeceklerdir. Bu sebeplerle kural ve düzenlemelerin erişilebilirliğinden itibaren hukuk sisteminin işletildiği tüm mekanizmalarda mahpusların özel ihtiyaçlarına uygun niteliklerde çeviri desteği, hukuki danışmanlık ve benzeri uygulamaların sürekli erişilebilir nitelikte işletilmesi adalete erişimin herkes için eşit bir düzlemde yürütülebilmesi için hayati önemdedir.⁴⁵

Öte yandan eğitim sisteminin engelli bireyleri gözetmeyen yapısı düşünüldüğünde okuma yazma bilmeyen engelli birey sayısının genele oranla çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Okuma yazma bilmeden yargılanmanın kendisi de çok sayıda hak ihlaline sebep olabilir. Aynı kişiler hapsedildiklerinde haklarını aramaktan, gerekli talep ve başvurularda bulunmaktan, hak ihlallerine ve ayrımcılığa karşı hukuki adımlar atmaktan gerek okuma yazma bilmemek gerekse okuma yazma öğrenmiş olsalar bile engelleri sebebiyle ilgili konularda bilgiye erişimin zorluğu dolayısıyla mahrum kalabilir.

---

45 Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı, s. 45.

Engelli mahpuslar haklarını arama yollarını bilseler dahi çeşitli çekincelerle ilgili hukuki yollara başvurmayabilmektedir. Özellikle hapishane personelleri tarafından kötü muamele, ayrımcılık ve benzeri davranışlara maruz kaldıklarında bu konuda gerekli hukuki yollara başvurduklarında disiplin cezası almaktan ya da hapishane personelinin kötü muamelesinden çekinmektedirler ve bu sebeple başvurularda bulunmamaktadırlar.

13. HAPSETMENİN ALTERNATİFİ ÖRNEĞİ OLARAK CEZANIN İNFAZININ ERTELENMESİ

Kitabın çok çeşitli bölümlerinde bahsedildiği üzere hapishaneler ve hatta direkt olarak hapsetmenin kendisi engelli mahpuslar için birçok sorun ve tehlike içermektedir. Bu kişilerin hizmet, hak ve imkânlardan adil bir biçimde faydalanamadığı, hapis cezasının temel amaç ve ilkeleriyle dahi çelişen güncel koşulların var olduğu, bu koşullarda hapsetme yönteminin ne kadar amacına uygun bir ceza infaz yöntemi olduğuna dair birçok soru işareti bulunmaktadır.

Birçok modern hukuk devletinde olduğu gibi Türkiye’de de ceza infaz sistemi en temelde cezalandırılan kişinin işlediği suç sonucunda hapsedilmesiyle ilgili hukuk ihlaline dair caydırıcı bir etki yaratmakla beraber suçu işleyen kişiyi de rehabilite etmeyi, yani topluma tekrar sağlıklı bir şekilde dahil etmeyi amaçlar. Bu çerçevede kapatılma alanlarının, yani hapishanelerin, kişilerin rehabilite olabileceği, tekrar suç işlemeyeceği veya suç işlemeye gerek duymayacağı bir değişimin sağlanabileceği koşullara sahip olması gerekmektedir. Fakat dünyanın birçok coğrafyasında olduğu gibi Türkiye’de de hapishaneler kitabın

genelinde anlatıldığı üzere bu rehabilite edici koşullara sahip değildir. Aksine engelli mahpusların zarar gördüğü, birçok haklarının ihlal edildiği, ayrımcılığa ve kötü muameleye maruz bırakıldıkları ve de yok sayıldıkları koşulların varlığından bahsetmek hiç de güç değildir.

Öte yandan çok çeşitli ve kişisel birçok ihtiyaca sahip olan engelli kişilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek koşullarda yaşayabilmesini gerektirmektedir. Türkiye ceza infaz sisteminde hapsedmenin en temel amaçlarından biri rehabilitasyon olsa da bu amaçtan oldukça uzak koşulların varlığı, engelli kişilerin hapsedilerek zarar gördükleri söylenebilir. Uygulamalarıyla kişilerin yaşam haklarını tehdit eden bir ceza infaz sisteminin modern bir hukuk devletinin temel ilkeleriyle çatışmaktadır. Yaşam hakkı, en temel haktır.

Dolayısıyla imkânların çeşitlendiği günümüz dünyasında alternatif ceza infaz yöntemlerine ihtiyaç vardır. Hapishaneler dışında çeşitlendirilebilecek alternatif yöntemlerle engelli kişilerin rehabilitasyonu, yaşam hakları ve diğer temel insan hakları gözetilerek sağlanacak, ceza infaz sisteminde caydırıcılık dengesi de gözetilerek rehabilitasyon amacı gerçekten hayata geçirilmiş olacaktır.⁴⁶

---

46 Daha ayrıntılı ve kapsamlı tartışmaları incelemek için bkz.: *Hapsedmenin Alternatifleri*, TCPS Kitaplığı, 2018. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/2018-12-sayi-19-konferans_hapsedmenin_alternatifleri_internet.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

13.1. Ceza İnfazının Ertelenmesi

5275 Nolu Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 16. Maddesinin 6. Fıkrasında şöyle denilmektedir:

“(6) (Ek: 24/1/2013-6411/3 md.) Maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyen ve toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen mahkûmun cezasının infazı üçüncü fıkrada belirlenen usule göre iyileşinceye kadar geri bırakılabilir.”⁴⁷

Yani cezanın geri bakılmasının için iki temel şart belirlenmiştir. Mahpusun ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettirememesi ve de bu kişinin “toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmaması” aranmaktadır. Diğer bir deyişle hayatını hapisanede tek başına idame ettiremeyen ve dolayısıyla hapisane koşullarının hayati tehlikeler yarattığı kişilerin ancak güvenlik tehdidi olmadıkları durumda cezaları geri bırakılacaktır. Yani güvenlik gerekçesi, engelli mahpusların cezalarının geri bıraktırılmasında önemli bir ret unsurudur.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki 16. Maddedeki düzenlemelere tabi olduğunda kişilerin cezaları azaltılmaz, cezaların uygulanmasında da herhangi bir değişiklik yapılmaz. Sadece cezanın

⁴⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5275&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

infazına dair geçici süreli bir değişiklik yaparak bu düzenlemeye tabi kişilerin tekrar hapis cezasının infazına uygun koşulları olduğunda infazına devam edeceği şekilde hapis cezalarının infazı geride bırakılır.

Bu maddedeki düzenlemenin ne anlama geldiğinin altını çizmek adına belirtmek isteriz ki bu düzenlemeyle kanun koyucu konuya olan bakışını belli etmektedir. Kişilerin sağlık koşullarının; kişilerin hapishanelerde yeterli, sağlıklı ve onurlu yaşam sürmelerini engel olduğunun görüşü Adli Tıp Kurumu tarafından verilmektedir. Adli Tıp Kurumu mahpus için cezaevinde kalamaz raporu verse de kişinin cezasının geri bırakılması kararını veren savcılıklar ilgili emniyet birimlerinden de kişinin “toplum güvenliğini tehdit edip etmediğine” dair görüş almaktadır. Emniyet birimlerinden kişinin toplum güvenliği açısından tehdit oluşturduğu görüşü gelir ise Adli Tıp Kurumu’nun “cezaevinde kalamaz” raporuna rağmen kişinin cezasının geriye bırakılması talebi kabul edilmeyecektir. Yani tıp biliminden kaynaklanan bir bakışla kişinin sağlıklı ve onurlu yaşam hakkını ve de sağlığa erişim hakkını ilgilendiren kararı alan Adli Tıp Kurumu’nun kararı güvenlik değerlendirmesi yapan emniyet birimlerinden daha önemsiz görülmektedir. Dolayısıyla güvenlik eksenli bir bakışla, güvenlik, en temel insan haklarından olan onurlu ve sağlıklı yaşam hakkından daha öncelikli tutulmakta ve bu kişilerin haklarının ihlal edilmesi uygun görülmektedir.

Diğer bir durum ise Adli Tıp Kurumu tarafından hapishane-
de kalıyor olmasının sorunlu olduğunu ya da mahpusun tek

başına yaşamını idame ettiremeyeceğine dair görüş belirttiği koşullara sahip olan mahpusların güvenlik güçlerince toplum güvenliği için bir tehdit olarak görülmesidir. %90'ın üstünde engellilik oranına sahip ve dolayısıyla bedeninin neredeyse hiçbir bölümünü kullanamayan engelli mahpusların toplum güvenliği için nasıl bir sorun teşkil edebilecekleri sorusunun cevabı meçhuldür.

14. ENGELLİ HAKLARINA REFERANS KAYNAKLAR

1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Özellikle Maddeler 10, 12, 90 ve daha fazlası.
2. Engellilerin Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (2006); Özellikle Maddeler 4, 13, 14 ve 15⁴⁸
3. Avrupa Cezaevi Kuralları, Özellikle Kurallar 13, 18, 28, 46 ve 81.3⁴⁹
4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
5. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun
6. 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun
7. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik (2013).

---

48 *Özel İhtiyaçlı Mahpusların İzlenmesi*, Penal Reform International (PRI) – CİSST, 2016, s. 15. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/ozel_ihtiyacli_mahpuslarin_izlenmesiA4.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

49 A.g.e., s. 15.

15. SONUÇ

“(a) Birleşmiş Milletler Şartı’nda ilan edilmiş olan ve insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olarak kabul eden ilkeleri anımsayarak,”⁵⁰

Türkiye’nin de tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin Başlangıç kısmındaki ilk fıkra yukarıda alıntılandığı gibidir. Bu metinde ve diğer birçok insan hakları metninde olduğu gibi her insanın doğuştan sahip olduğu onuru, değeri, eşit ve devredilemez haklarının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. En temel hak olan yaşam hakkının tesisi hiçbir zaman sadece kişilerin yaşıyor olması üzerine kurulmamıştır. Aynı zamanda yaşam hakkı, yaşamın onurlu ve değerli olması gerektiğinin ve yaşam hakkının tamamlayıcısı olan birçok devredilemez hakkın varlığının tesisıyla mümkündür. Bu çerçevede Türkiye’de engelli bireylerin ve dolayısıyla hapisanelerdeki engelli mahpusların yaşam hakları sadece yaşıyor olmak üzerinden kurulamaz. Yaşam hakkının destekleyicisi olan diğer

---

50 <http://www.ktood.org/BM-engelli-haklari-yasasi.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

hakların tesisi ve de bu kişilerin yaşamlarının değerli ve onurlu olduğu tanınmak zorundadır. Hapsetmek, hapis cezasına çarptırılmak kişileri bu hak ve ihtiyaçlardan yoksun kılamaz, onurlu ve değerli yaşam hakkı kişilerin doğuştan sahip oldukları bir haktır.

“Özgürlükten yoksun bırakarak hapsetmenin kendisi bir cezadır. Bu nedenle, hükümlü mahpuslara uygulanan rejim hapsetmenin doğasında var olan sıkıntıyı daha da ağırlaştırmamalıdır.”⁵¹

Hapsetmenin bir cezalandırma yöntemi olduğu modern devletlerde, hapishanelerin kendi koşullarının kötü olması gibi ayrı bir cezalandırma yöntemi olamaz. Engelli mahpusların hakları hapishanelerde sadece asgari bir düzeyde yaşıyor olmak üzerinden değerlendirilemez. Hapsetmekle kişilerin kitabın neredeyse bütün bölümlerinde bahsedildiği üzere sağlığa erişim, sosyal, ekonomik, psikolojik ve kişisel gelişim açısından kısıtlanması, bu haklara ulaşımın engellenmesi amaçlanmaz. Hapsetmek, yani kişilerin kapatılmış olmasının kendisi bir cezalandırma yöntemidir.

Engelliler, Türkiye’de yaşamın her alanında olduğu gibi hapishanelerde de ayrımcılığa uğramaktadır. Taraf olunan birçok insan hakları ve engelli hakları sözleşmelerinin engellilere ilişkin hükümleri tam olarak uygulanmamaktadır. Kişilerin değerli ve onurlu bir yaşam sürmeleri açıkça engellenmekte, kişiler talep

---

51 Avrupa Cezaevi Kuralları 102. Madde yukarıda alıntılanmış gibidir. <https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

ettiğinde dahi temel haklarına erişimleri sıklıkla sağlanmamaktadır. Unutulmamalıdır ki engelli hakları insan haklarıdır. Ayrımcılık yasağı engelli kişiler için de uygulanması gereken bir ilkedir. Başta değerli ve onurlu bir yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayata saygı hakkı, eğitim hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlükler engellilerin ve dolayısıyla engelli mahpusların da doğuştan sahip oldukları haklarıdır.

16. ÖNERİLER

Kitapta bahsedilen birçok sorun, ihtiyaç ve koşulların iyileştirilmesine dair önerilerimiz aşağıda sıralandığı gibidir:

1. Öncelikle konu hakkındaki anlayış ve bilincin müktedirler düzeyinde değişmesi gerekmektedir. Bu çerçevede kanun koyucuları bilgilendirmek ve konuyla ilgili kamuoyu yaratmak gerekmektedir. Kanun koyucuların engelliler ve ihtiyaçları konusunda yeterli hassasiyete sahip olmadıkları durumda çözümler sürekli olarak yetersiz ve geçici çözümler olacaktır.
2. Çözümler geliştirilirken mutlaka tüm engellilik türlerinin ihtiyaçlarının giderildiğinden emin olunmalıdır. Çözümler yeterince kapsayıcı olamıyorsa kendileri için çözümler getirilemeyen kişilere alternatif hak ve imkânlar sağlanmalıdır. Örneğin telefon hakkını kullanamayan görme ve konuşma engelli bir mahpusa telefon hakkıyla giderilmesi amaçlanan iletişim hakkını kullanabileceği görüntülü görüşme ve benzeri alternatif yöntemler geliştirilmelidir.
3. Türkiye hapisanelerinde engelli mahpuslara ve hapisanenin genel koşullarına dair bilgi ve sayısal veriler kamuya

açık olmalıdır. Ayrıca Adalet Bakanlığı nezdinde hangi kişilerin nasıl engelli olarak belirlendiğine dair kriterler gözden geçirilmeli, güncellenmeli ve kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

4. Engellilerin ihtiyaçları, sorunları ve hakları konuşulurken ilk muhatap her zaman engelli bireylerdir. En doğru ve kapsayıcı bilgi ve çözümler, sorunlarla doğrudan doğruya karşılaşan kişiler yani engelliler tarafından geliştirilebilir. Engellilerle ilgili karar ve düzenlemeler engelli olmayan ve dolayısıyla engelliliğin ne demek olduğunu yeterince anlayamayacak kişiler tarafından alınmamalıdır. Engellileri engelli olmayan kişiler temsil ettikçe çözümler yetersiz ve adaletsiz olacaktır. Bu çerçevede engelli mahpusların sorun ve ihtiyaçlarının ancak onları dinleyerek çözüme kavuşturulabileceği hatırlatılmalıdır.
5. Kamusal alanlarda ve dolayısıyla hapishanelerde engellilerin hareket kabiliyetini kısıtlayan, erişilebilir olmayan tüm mekânlar acilen erişilebilir hale getirilmelidir. Kamusal hizmetler engellilerin için de vardır ve engellilerin de kamusal hizmetlere ihtiyaçları vardır. Erişilebilir alanların yaratılmasıyla beraber kamusal alanlarda daha özgürce var olabilen engelliler arttıkça engellilerin görünürlüğü ve dolayısıyla konuyla ilgili toplumsal bilinci de arttıran bir sonucu doğuracaktır.
  - a. Tüm mekânlar merdivensiz, merdiven varsa rampalı ve dayanaklı hale getirilmelidir. Bunun zor olduğu mekânlarda mutlaka asansörler bulunmalıdır.
  - b. Tüm mekânlarda hissedilebilir zemin şeridi olmalıdır.

- c. Banyo, tuvalet ve lavabolar engellilerin ihtiyaç ve koşullarına uygun hale getirilmelidir.
  - d. Hapishaneye giriş ve çıkış aşamasında ve hapishane içerisindeki bütün güvenlik uygulamaları ve kontrolleri engelli mahpus, avukat ve ziyaretçilerin ihtiyaç ve koşulları gözetilerek düzenlenmeli ve uygulanmalıdır.
6. Engelli mahpuslar, gerek sayısal verilere yansımaları gerekse ihtiyaç duyulan özel hizmetin sağlanabilmesi amacıyla hapishane girişlerinde engelleri ve kendi özel ihtiyaçlarına dair bilgileri verme ve bu açıklamalar çerçevesinde hapishane içerisinde faydalanabileceği özel hizmet ve koşullar hakkında bilgi alma hakkına sahip olmalıdır.⁵² Mahpusların engelleri ve özel ihtiyaçları konusunda yetkili mercilere bilgi verdiği durumlarda ilgili mahpuslar için kişiselleştirilmiş, hapishane koşullarını eşit, adil ve insan haklarına saygılı bir perspektifle yeniden gözden geçiren çalışmalar yürütülmelidir. Bunun yanında engelli mahpusların ihtiyaç duydukları özellikle sağlık hizmeti olmak üzere tüm destek tip ve seviyelerinde ihtiyaçların giderilmesine dair uzun vadeli ve sistematik programlar düzenlenmelidir.
7. Çoklu ihtiyaçları olan engelli mahpuslar için kapsayıcı çözümler getirilmelidir. Tüm bu ihtiyaçlar gözetilirken mahpusların aylarca bu konularda mücadele etmeleri gerekmektedir. Çözümler yaratılmalıdır.

---

52 Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı, s. 50.

- a. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan engelli mahpuslar tek başlarına kalmamalıdır.
  - b. Başka bir dilde işaret dili bilen yabancı mahpuslar için ilgili işaret dilinin tercümesi için imkânlar yaratılmalıdır.
  - c. Engelli bir öğrenci mahpus için gerek kitap vb. kaynaklar gerekse sınavlar erişilebilir hale getirilmelidir.
  - d. Engelli ve LGBTİ+ mahpusların özel ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Kurumumuza yapılan başvurularda bazı LGBTİ+ mahpuslara engelli sağlık kurulu raporları verilirken “cinsel bozukluk” başlığı altında da belirli bir engellilik oranı belirlendiği gözlemlenmiştir. LGBTİ+ olmak bir engellilik ya da cinsel bozukluk değildir. Bu çerçevede bazı uygulamalarda LGBTİ+ mahpuslara “cinsel bozukluk” başlığıyla engelli sağlık kurulu raporu verilmesi açık bir ayrımcılık örneğidir. Ne LGBTİ+ olmak ne de engelli olmak bir bozukluk değildir, yok sayılamaz. Tıpkı engelliler gibi LGBTİ+'lar da vardır ve her yerdedir.
8. İnsan hakları, evrensel hukuk ilkeleri ve kamu vicdanı ölümcül hastalığa yakalanan, ağır hasta ve engelli olan mahpuslar konusunda daha açık ve daha az yoruma yer bırakacak yasal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü hastalık, hastalığın neden olduğu sorunlar ve gündelik yaşantıya etkisinin hastaya özgü ve gerçeğe yakın değerlendirilmesini mümkün kılmak amacıyla, “ICF” kısaltmasıyla

kullanılmak üzere “İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması” nı geliştirmiş ve devletlerin sağlık otoriteleri de bu sınıflamayı onaylamıştır. ICF mahpuslarda hastalık, sağlık durumu ve gereksinimleri belirlemek, çelişkileri ve tartışmaları gidermek için kullanılabilir bir sınıflama modelidir. Aksi durumda yetkinin keyfi kullanıldığı ve bilimsellik taşımadığı iddialarının önüne geçmek olanaklı değildir. ICF, Türkiye hapishanelerindeki engelli mahpusların sağlık durumlarının değerlendirilmesi aşamalarında da temel bir sınıflandırma modeli olmalıdır.⁵³

9. Türkiye hapishanelerindeki yoğunluk acilen azaltılmalıdır. Arttırılmış kapasitelerin bile çok üstünde doluluk oranlarına sahip hapishane ortamlarından olumsuz etkilenen ilk gruplar engelliler ve hasta mahpuslar olacaktır. Ayrıca hapishanelerin kalabalık olması hava kalitesinin düşüklüğünden ortamların kirliliğine kadar birçok kötü sonuç da yaratmaktadır.
10. Hapishanelerde hijyenik yaşam koşullarının tüm mahpuslar için sürekli ve düzenli bir biçimde sağlanabilmesi adına:
  - a. Tüm mahpuslara yeterli ve etkili temizlik malzemeleri düzenli ve ücretsiz olarak sağlanmalıdır.
  - b. Banyo, tuvalet ve lavabo sayıları arttırılmalı ve tamamen herkes için erişilebilir olmalıdır.

53 *İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması*, Dünya Sağlık Örgütü, 2001. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_tur.pdf?sequence=8&isAllowed=y, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)

- c. Düzenli olarak sıcak suya erişim sağlanmalıdır.
- d. Kendi bedensel temizliğini, giysilerinin temizliğini ve bulunduğu ortamın temizliğini sağlamaya elverişli olmayan bedensel koşullara sahip engelli mahpuslar için tüm hapishanelerde destekleyici uygulamalar geliştirilmeli ve ihtiyacı olan tüm mahpuslara sağlanmalıdır.
11. Hapishanelerde ısıtma, ortam sıcaklığı ve havalandırma-ya dair tek tip çözümlerden vazgeçilmelidir. Bu çerçevede mahpus başına düşmesi gereken alan hesaplamalarında hapishanenin bulunduğu coğrafyanın hava koşulları, metreküpe düşen hava miktarı ve tüm bunların yanında kişilerin özel hava koşullarına dair özel ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.⁵⁴ Özellikle havalandırma kullanamayan engelli mahpusların durumu düşünüldüğünde hapishane kapalı alanındaki hava kalitesine dair düzenli ölçümler yapılmalı, hava kalitesi sağlıklı bir seviyede tutulmalıdır. Isıtma ve soğutma koşulları için çözüm bulunmadığı durumda ise bu konuda bedenleri hassas olan mahpuslara alternatif çözümler yaratılmalıdır.
12. Hapishane içindeki mekânların ışıklandırılması görme engelli mahpuslar da dahil olmak üzere tüm mahpuslar için yeterli olmalıdır. Tüm mahpuslara uygulanamadığı takdirde ihtiyacı olan mahpuslar için alternatif aydınlatma koşulları yaratılmalıdır.

54 Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, s. 36-40.

13. Engelli ve hastaların karşılanabilir ihtiyaçları konusunda hayati önemde zorunluluk değil, kişilerin onurlu, değerli ve kaliteli yaşam koşullarına sahip olması bir ölçüt olarak dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede ilgili protokol ve genelgeler yeniden düzenlenmeli, düzenlenirken bilim insanları ve engellileri temsilen engelli hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarından görüş alınmalıdır. Karşılama ısrarla kabul edilmeyen ihtiyaçlarla ilgili mahpusların kendi koşullarıyla bu ihtiyaçlarını karşılamasına izin verilmeli, engelli mahpusların medikal eşyalarının hapishanelere alınmasına dair daha kapsayıcı ve olumlu düzenlemeler yapılmalıdır.
14. Açıkça haklı ve yüksek tehlikeli bir güvenlik kaygısı bulunmadıkça, mahpusların, tekerlekli sandalyeler ve koltuk değnekleri gibi engelleriyle ilgili herhangi bir destek aracını yanlarında bulundurmalarına izin verilmelidir. Eğer bulundurmalarıyla ilgili bir risk söz konusuysa, bu araçlara uygun alternatifler sağlanmalıdır.
15. Hapishanelerde kişi sayısı fark etmeksizin 24 saat hekim, hastane sevkleri için yeterli sayıda personel, ambulans ve ring aracı bulundurulmalıdır. Ceza infaz sisteminde sağlık hizmetlerine ve sağlığa erişime dair düzenlemeler yeniden düzenlenmeli ve gerek düzenlenmesi gerekse uygulanması aşamasında meslek örgütleriyle işbirliği içinde olmalıdır. Hapishane hekimliği, hastaneye sevk, randevu sistemleri, ring araçları ve acil durumlarda hastaneye sevke dair bürokratik uygulamalar kolaylaştırılmalı, sağlık ihtiyaçlarının en temel ihtiyaçlar olduğunun bilinciyle hareket edilmelidir.

Ayrıca başta ring araçları olmak üzere, hapisane revirine giden yol, hastanelerdeki bekleme ve muayene odalarının erişilebilir, yeterli büyüklükte, sağlıklı iklim koşullarına sahip yerler olarak düzenlenmesine dikkat edilmelidir.

16. Nihai amaç tüm hapisanelerin tüm engelli mahpusların koşulları için yeterli olmasıdır. Bunun zaman alacağı aşikârdır ancak yeni hapisaneler engelli mahpuslar gözetilerek inşa edilmeli, var olanlar da yeniden düzenlenmelidir. Tüm hapisanelerin koşullarının yeterli seviyeye getirilmesi çok uzun bir zaman alabileceğinden bu süre boyunca özel hizmet ve koşullara ihtiyacı olan mahpusların kalması için Türkiye'nin her bölgesine R Tipi hapisaneler yapılmalı, kalabalığı arttırmayacak biçimde kapasiteler arttırılmalıdır. Ayrıca her ne kadar R Tipi hapisanelerin koşulları nispeten iyi olsa da yeterli olmadığı aşikârdır. Bu sebeple R Tipi hapisanelerin anlayışında da yeni düzenlemeler olmalı, daha kapsayıcı ve yeterli hapisaneler oluşturulmalıdır.
17. Görüş hakkı tüm mahpuslar için kolaylıkla kullanılabilir bir hak olmalıdır. Mahpusların haklarını kullanabilmeleri için ailelerinin yaşadığı bölgeye yakın hapisanelerde bulunması oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Ailelerinden binlerce kilometre uzakta hapisanede kalan mahpusların aileleri gerek ekonomik gerekse bedensel olarak düzenli olarak yapılan binlerce kilometrelik ulaşımın yükünü taşıyamamaktadır. Ayrıca görüş yapılan odalar engelli mahpuslar için erişilebilir olmalı, mahpusların görüşe gelen engelli yakınlarının hapisaneye giriş aşamaları da kişilerin ihtiyaç ve koşullarına göre uygulanmalıdır.

18. Mahpusların kullandığı en yaygın iletişim haklarından biri olan mektup hakkını kullanamayacak engelli mahpuslar için alternatif yöntemler geliştirilmelidir. Gerekirse engelli mahpuslar için mektuplarını yazabilecek bir iş tanımı oluşturulmalıdır. Bu mümkün değilse mektup hakkını kullanamayan mahpuslara kullanabildiği alternatif iletişim yöntemleri yaratılmalı ya da var olan diğer iletişim haklarının süresi mektup hakkını kullanamayanlar için daha uzun tutulmalıdır.
19. Telefon hakkını kullanamayan mahpuslar için alternatif iletişim yöntemleri hak olarak sağlanmalı ya da halihazırda var olan ve mahpusun kullanabildiği iletişim haklarındaki süreleri uzatılmalıdır.
20. Mahpusların faydalandığı yazılı materyaller tüm mahpuslar için erişilebilir olmalıdır. Bu çerçevede gelişen teknolojiyle sesli kitap arşivleri oluşturmak hiç zor olmayan bir alternatiftir. Bunun dışında ayrıca Braille alfabeli kitaplar da tüm hapisanelerde bulunmalıdır. Bu erişilebilir olan materyaller için de mutlaka özellikle ceza infaz sistemini ilgilendiren kanunlar olmak üzere gerekli tüm mevzuatlar, hapisane kuralları ve genel işleyişe dair bilgilendirici metinler de bulunmalıdır.
21. Televizyon ve radyo kullanımında engelli mahpusların da ihtiyaçları gözetilmelidir. Özellikle hapisanelere belirli bir ekran ölçüsünden büyük ekranlı televizyonların sokulmaması kısmi görme engeli bulunan birçok mahpus için sorun yarattığından büyük ve parlak ekranları olan televizyonların

da koşullara sokulmasına izin verilmelidir. Ayrıca duyma engeli olan mahpuslar için televizyonlarda eş zamanlı işaret dili çevirisi yapan kanalların varlığı da koşulların iyileştirilebileceği örneklerdendir.

22. Hapishanelerde mahpuslara sunulan iş imkânları ve mesleki eğitim kursları tamamı sadece fiziksel yeteneklere dayalı olmamalıdır. Fiziksel olarak üretimde bulunamayacak birçok mahpus fikri ya da teknolojik üretimlerde de bulunabilir. Böylelikle bedensel hareketliliği az olan ya da hiç olmayan mahpuslar da bu iş imkânlarından ve kurslardan faydalanabilecektir.
23. Engelli aylığına erişimde karşılaşılan zorluklar giderilmelidir. Bir hakkı hak yapan sadece varlığını değil aynı zamanda ulaşılabilir olmasını da gerektirir. Dolayısıyla engellilerin iş imkânları sebebiyle yaygın biçimde ekonomik olarak güçlü olmadığı da düşünüldüğünde engelli aylığına ulaşmak oldukça kolay olabilmelidir. Bu çerçevede hastaneye sevkten heyet sağlık kurulu raporuna uzun bürokratik süreçlerden Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıflarına kadar tüm aşamalarda zorluk ve sorun teşkil eden meseleler konusunda bakanlıklar düzeyinde genel bir çözüme gidilmelidir.
  - a. Yaygın olarak engelli mahpusların karşılaştığı ikametgah ve vasi sorunları uygulamada genel bir çözümle son bulmalıdır.
  - b. Engelli aylığı alma aşamasında mahpusların ciddi bir

kısının karşılaştığı diğer bir sorun olan vasiyle ilgili sorunlara hukuki çözümler bulunmalıdır.

- c. Kişilerin heyetlerce engellilik derecelerinin %39'lara düşürülmesi gibi hukuksuz ve bilimsel olmayan uygulamalardan vazgeçilmelidir.
- d. Engelli aylığının alt sınırı olan %40 engellilik düşürülmelidir. Engellilik oranı %40'ın altında olup engellilikleri sebebiyle ekonomik kazanç elde edemeyen ciddi bir kesim vardır. Zaten hapisaneler düşünüldüğünde %40'lık alt sınır çok daha düşük olmalıdır çünkü çok az sayıda iş imkânının olduğu hapisanelerde engelliler hiçbir iş yapamamaktadır.
- e. Ekonomik koşullar, asgari ücret, açlık ve yoksulluk sınırı değerleri de incelenerek engelli aylığı ücreti arttırılmalı; kişilerin gıda, temizlik, eğitsel, sosyal, giyim, tıbbi ve benzeri temel ihtiyaçlarının tamamı için yeterli olabilecek rakamlara yükseltilmelidir. Halihazırda sağlanmakta olan engelli aylığı miktarı Türkiye ekonomisinin gerçekliğinden oldukça uzaktır.

24. Yargılanma süreçlerinde ve hapisanelerde engellilere ihtiyaçlarına uygun ücretsiz hukuki destek ve danışmanlık verilmelidir. Ayrıca Türkiye'de yürürlükteki Anayasa, kanunlar, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, tüzükler, yönetmelikler, genelgeler, uluslararası sözleşmeler gibi hukuki mevzuatlar tüm engelliler için erişilebilir olmalıdır.

25. Engelli mahpuslar için hapsedmeye alternatif yöntemler geliştirilmeli ve arttırılmalıdır. Hapsedmek son aşamada oldukça zaruri durumda uygulanması gereken bir ceza yöntemi haline getirilmelidir
26. Cezanın infazının ertelenmesiyle ilgili mevzuat yeniden düzenlenmelidir. Yaşam hakkı en temel haktır ve hiçbir güvenlik tedbiri insanın en temel hakkı olan yaşam hakkına zarar vermemelidir. Engelli mahpusların hakkında bilimsel bir değerlendirmeyle alınan hapisanede yaşamını idame ettiremez raporu alındıktan sonra bu kişilerin ceza infazlarının ertelenmesine dair başka bir koşul veya değerlendirme olmamalıdır.

17. ENGELLİ AYLIĞINA BAŞVURU KILAVUZU

Türkiye’de %40 ve üzeri engeli olanlar ve bunu raporla belgeleyenler gerekli koşulları yerine getirmeleri halinde engelli aylığı alabilirler. Siz de engelliyseniz ve hapishanede tutuluyorsanız engelli aylığı alabilirsin. Bu bölümde engelli aylığı başvurusu için hangi koşullara sahip olmanız gerektiği ve bu başvuruyu nereye, nasıl yapılacağı anlatılacaktır.

İlgili Mevzuat

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun – Kabul Tarihi 01.07.1976 – Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih ve Sayısı: 10.07.1976 / 15642

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik – 25.01.2013

Engelli Aylığı ile ilgili Ayrıntılı Bilgi İçin:

Engelli bireylerin aylık bağlanması işlemleri ve sonrasındaki ilgili konular için;

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Adres: Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi
2177.Sokak No: 10/A Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 705 40 00

Alo 144 – Sosyal Yardım Hattı

Hafta içi 08:00-21:00 saatleri arasında hizmet vermektedir.
<https://alo144.aile.gov.tr/>

17.1. Kimler Başvurabilir

Engelli mahpusların engelli aylığına başvuruda bulunabilmeleri için aranan koşullar:

- En az %40 ve üzeri engelin olmalı ve engelin olduğuna dair Engelli Sağlık Kurulu Raporun bulunmalı,
- Herhangi düzenli bir gelirin olmamalı,
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden (Sosyal Sigortalar Kurumu-SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) herhangi bir gelirin veya aylığın olmamalı,
- Nafaka bağlanmamış veya nafaka bağlanması mümkün olmamalı,

- En son ikamet ettiğin hanenin (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sorgulaması sonucunda görünen ikamet adresi) mali durumu “muhtaçlık kriterleri” nin altında olmalı.

Muhtaçlık kriteri: Haneye giren her türlü gelirin hanede yaşayan kişi sayısına bölündükten sonra belirlenen gelir oranının 16 yaşından büyükler için belirlenmiş net asgari ücretin üçte birinden az olması (2021 yılı için 852,53 TL) veya o hanenin net asgari ücretin üçte birinden daha fazla gelir sağlamasının mümkün olmaması. Engelli aylığıyla ilgili başvurularda hanenin gelir durumunu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tespit etmektedir.

17.2. Nereye Başvurulur?

Engelli aylığı başvuruları “adrese dayalı nüfus kayıt sistemine kayıtlı ikametgahın bulunduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’na (SYDV) (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/>) yapılır”. Yani resmi adres kaydın neredeyse oraya başvuru yapman gerekmektedir. Ancak hapishaneye girdiğinde kayıtlı olduğun ikametgah adresin ile tutulduğun hapishanenin bulunduğu il veya ilçenin farklı olması halinde sorun yaşayabilirsin. İkametgahın, bulunduğu hapishaneye taşınmış ise, SYDV kendi il/ilçe sınırları içerisinde olmadığını belirterek talebini reddedebilir. Bu durumda iki yöntem izlenebilir:

1. İkametgahının olduğu ilçedeki (eğer ilçede yoksa ildeki) SYDV’ye başvuru yapıp kabul edip etmediklerini görebilirsin. Kabul etmemeleri halinde neden kabul etmediklerine bağlı olarak itiraz edebilirsin.

2. Önce ikametgahını hapishanenin bulunduğu ilçeye aldırıp nakil işlemi gerçekleştikten sonra hapishanenin bulunduğu ilçedeki (eğer ilçede yoksa ildeki) SYDV'ye başvuru yapabilirsin.

Hapse girmeden önce engelli aylığı alıyorduyusan ve maaşın hapse girdikten sonra kesildiyse, hapiste engelli aylığı alırken bir başka hapse sevk edildikten sonra maaşın kesildiyse bu ikametgah değişikliğinden kaynaklanıyor olabilir. Bunun için bulunduğun hapishanenin bağlı olduğu il veya ilçedeki SYDV'ye başvuru yapıp kesildiği tarihten itibaren biriken maaşını alabilirsin. İlgili madde aşağıdadır:

MADDE 11 – (1) (Değişik cümle:RG-25/3/2014-28952)

Yaşlı aylığı ve engelli aylıkları, aşağıda belirtilen hallerde geçici olarak durdurulur.

- a) Aylık almakta iken ikametgahını başka bir SYDV'nin görev alanına girecek şekilde değiştirenlerin aylıkları geçici olarak durdurulur. Kişilerin bir yıl içinde yeni ikametgahlarındaki ilgili SYDV'ye başvurmaları gerekmekte olup; muhtaçlığının devam ettiğinin Mütevelli Heyeti tarafından tespiti halinde aylıkları durdurulduğu tarihten itibaren yeniden başlatılarak hak ettiği aylıklar takip eden ilk ödeme döneminde ödenir.

17.3. Başvuru İçin Gerekli Evraklar Nelerdir?

1. Kimlik fotokopisi
2. Tam teşekküllü bir sağlık kurumundan alınmış olan ve en-

gel oranının en az %40 olduğunu belirten Engelli Sağlık Kurulu Raporu,

Eğer daha önceden alınmış raporun varsa ve raporun süresi geçmemişse bu raporu sunabilirsin. Ancak henüz raporun yoksa rapor alabilmek için hapisane idaresine bir dilekçe ile başvurup hastaneye sevkini talep etmen gerekmektedir.

(Dilekçe 1: Hapishane idaresi yönelik rapor alabilmek için sevk dilekçesi)

Engelliler için Sağlık Kurulu Raporu'nu ücretsiz alabilmek için SYDV'nin sana sevk kâğıdı vermesi gerekmektedir. Bu nedenle hastaneye sevkini istemeden önce SYDV'ye bir dilekçe yazarak raporu ücretsiz alabilmek için bir belge talep edebilirsin. SYDV'den bu belgenin gelmesinin ardından da sağlık kurulu raporunu almak için hastane sevkini için hapisane idaresine başvuru yapabilirsin.

(Dilekçe 2: SYDV'ye yönelik ücretsiz rapor dilekçesi)

3. Engelli aylığı bağlanması için SYDV'ye hitaben yazılmış dilekçe.

İkametgahın il merkezinde ise Valiliğe bağlı İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na, ikametgahın ilçede ise kaymakamlığa bağlı İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na hitaben yazacaksın dilekçeyi.

(Dilekçe 3: SYDV'ye yönelik engelli aylığı bağlanması başvuru dilekçesi)

17.4. Başvuru Nasıl Yapılır?

1. Gerekli evrakları hazırladıktan sonra dilekçelerini hapishane idaresine sunarak başvuru sürecini başlatabilirsin. Başvuru sürecinin takibini sağlamak açısından dilekçeleri infaz koruma memuruna teslim ederken, dilekçelerin işlem numaralarını talep eden bir dilekçe daha vererek, işlem numaralarını edinebilirsin.

(Dilekçe 4: Dilekçelerin işlem numaralarını talep eden dilekçe)

2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı başvurun üzerine bir değerlendirme yaparak sonucu yazılı olarak sana bildirmek zorundadır. SYDV, gerekli değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla senden ek belge de talep edebilir. Bu durumda ek belgeleri temin edip bir dilekçe ile beraber SYDV'ye iletmen gerekmektedir.

(Dilekçe 5: SYDV'ye yönelik talep edilen belgeler ektedir dilekçesi)

3. Talep edilen belgeleri vasin ya da vekalet verdiğin kişi aracılığıyla temin edebilirsin. Bu durumda kişinin vasin olduğuna dair mahkeme kararını veya vekaletname örneğini de başvuru formuna eklemeleri gerekmektedir. Eğer vasin den ya da vekaletini verdiğin kişiden yardım alamayacak durumdaysan bu durumda hapishane idaresine bir dilekçe yazarak hapishane idaresinin yardımcı olmasını talep edebilirsin.

(Dilekçe 6: Hapishane İdaresinden belgelere ulaşabilmek için yardım talep eden dilekçe)

Dilekçe 1

... Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü'ne

...

Konu: Engelli Sağlık Kurulu Raporu alabilmek için hastaneye sevk talebi

2022 sayılı yasadan faydalanmak ve gerekli raporu alabilmek için tam teşekküllü bir sağlık kurumuna sevkim için gereğinin yapılmasını talep ediyorum.

İsim Soyisim

Tarih

İmza

Dilekçe 2

... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na

...

Konu: Engelli Sağlık Kurulu Raporu'nu ücretsiz alabilmek için hastaneye sevk kâğıdı talebi

Tarafınıza ... Ceza İnfaz Kurumu'ndan başvuru yapmaktayım. ... tarihinden beri tutuklu/hükümlüyüm. Engelli bir bireyim.

... Hastanesi tarafından tarafıma yüzde ... oranında engelli raporu verilmiştir. Tarafıma 2022 engelli aylığı bağlanması için gereğinin yapılmasını talep ediyorum.

Ek 1: ... Hastanesi'nden alınmış rapor

Ek 2: Kimlik fotokopisi

Adres:

... Ceza İnfaz Kurumu

... Koğuşu

...

İsim Soyisim

Tarih

İmza

Dilekçe 3

... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na

...

Konu: 2022 sayılı yasa kapsamında engelli aylığı bağlanması başvurusu

Tarafınıza ... Ceza İnfaz Kurumu'ndan başvuru yapmaktayım.
... tarihinden beri tutuklu/hükümlüyüm. Engelli bir bireyim.

... Hastanesi tarafından tarafıma yüzde ... oranında engelli raporu verilmiştir. Tarafıma 2022 engelli aylığı bağlanması için gereğinin yapılmasını talep ediyorum.

Ek 1: ... Hastanesi'nden alınmış rapor

Ek 2: Kimlik fotokopisi

Adres:

... Ceza İnfaz Kurumu

... Koğuşu

...

İsim Soyisim

Tarih

İmza

Dilekçe 4

.... Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü'ne

...

Konu: Dilekçe işlem numarasının tarafıma bildirilmesi talebi

... tarihinde 2022 sayılı yasadan faydalanabilmek amacıyla .... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na yaptığım başvurumun işlem tarihi ve numarasının tarafıma yazılı olarak bildirilmesini talep ediyorum.

İsim Soyisim

Tarih

İmza

Dilekçe 5

... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na

...

Konu: Tarafımdan talep edilen belgelerin sunulması

Tarafınıza ... Ceza İnfaz Kurumu'ndan yapmış olduğum ... tarihli başvuruya binaen vermiş olduğunuz ... tarih ve ... sayılı yanıtta talep edilen belgeleri bu dilekçeyle ekli olarak gönderiyorum.

2022 engelli aylığı bağlanması için gereğinin yapılması için yapmış olduğum başvurumun eksik belgeler tarafınıza ulaştıktan sonra sonuçlandırılmasını ve sonucu hakkında tarafıma yazılı bilgilendirme yapılmasını talep ediyorum.

Ek 1: ... (Talep edilen belgenin ismini yazın)

Ek 2: ... (Talep edilen belgenin ismini yazın)

Adres:

... Ceza İnfaz Kurumu

... Koşuğu

...

İsim Soyisim

Tarih

İmza

Dilekçe 6

.... Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü'ne

...

Konu: Gerekli belgelere ulaşabilmek için Müdürlüğünüzden yardım talebi

... tarihinde 2022 sayılı yasadan faydalanabilmek amacıyla .... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na yaptığım başvurumun sonrasına ilgili kurum tarafından aşağıda sıraladığım belgeler tarafımdan talep edilmiştir:

1. ... belgesi
2. ... belgesi

Ziyaret belgelerinden de tespit edilebileceği gibi vasım, vekilim veya ailemle düzenli iletişimim yoktur ve bu belgelere onlar aracılığıyla ulaşabilmem mümkün değildir. Bu nedenle kurum müdürlüğünün tarafıma yardımcı olmasını ve bu belgelerin temin edilerek tarafıma ulaştırılmasını talep ediyorum.

İsim Soyisim

Tarih

İmza

18. KAYNAKÇA

1. *2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2019. https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20820191410332016_faliyet_raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2021)
2. Açlık ve Yoksulluk Sınırı Ağustos 2020 Dönem Raporu, Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1555-aclik-ve-yoksulluk-siniri-agustos-2020-donem-raporu> (Erişim Tarihi: (27 Şubat 2021)
3. Açlık ve Yoksulluk Sınırı Raporu Eylül 2020, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. <http://www.turkis.org.tr/dosya/wvdr644wiDY4.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
4. Berivan Korkut, *Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2018 http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/hasta_mahpus_olmak_2018_internet.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)
5. Berivan Korkut, *Hapiste Sağlık*, TCPS Kitaplığı, 2017. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/hapiste_saglik.pdf (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)

6. Bülent Küçükaskan, “Sakat” Politiktir!, bianet.org, 08 Eylül 2011. <https://bianet.org/bianet/toplum/132569-sakat-politiktir> (Erişim Tarihi 18 Şubat 2021)
7. Av. Cemal Donat, *100 Soruda Engelli Hakları*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Eylül 2017. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/607.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
8. *CISST Yıllık Rapor 2019*, <http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/ceza-infaz-sisteminde-sivil-toplum-derneği-cisst-yillik-rapor-2019.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)
9. *Dünya Engellilik Raporu 2011*, Dünya Sağlık Örgütü, DSÖ Kütüphanesi ve Yayın Kataloğu Verileri, Ankara. <https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diwnu3i5.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2021)
10. Engelli Bireylerin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı İstatistiksel Tablosu, Türkiye İstatistik Kurumu, 2019.
11. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Ocak 2021), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/67975/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2021.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2021)
12. *Hapsetmenin Alternatifleri*, TCPS Kitaplığı, Aralık 2018. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/2018-12-sayi-19-konferans_hapsetmenin_alternatifleri_internet.pdf (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)

13. “*Hapishanelerden Gelen Koronavirüs (COVID-19) Kaynaklı Şikâyetler*”, <http://cisst.org.tr/tcps-yayinlari/raporlar/covid-19-raporlari/> (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021)
14. İşlevsellik, Yetiştirme ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırması, Dünya Sağlık Örgütü, 2001, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_tur.pdf?sequence=8&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
15. Mustafa Eren, Yusuf Engin, *Türkiye’de İşçi Mahpusların Güncel Durumu - Aralık 2018*, TCPS Kitaplığı. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/isci_mahpus_guncel_durum_internet_0.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)
16. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2020, August). International Principles and Guidelines On Access to Justice for Persons With Disabilities. Geneva.
17. Özel İhtiyaçlı Mahpusların İzlenmesi, Penal Reform International (PRI) – CİSST, 2016. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/ozel_ihtiyacli_mahpuslari_izlenmesiA4.pdf (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
18. Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı, Birleşmiş Milletler Yayını, 2013. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/ozel-ihtiyaclara-sahip-mahpuslar-uzerine-el-kitabi.pdf> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)
19. Sağlık Uygulamaları Genel Bilgi, Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/saglik-hizmetleri> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2020)

20. Sibel Yardımcı, Özürlü mü? Engelli mi? Sakat mı?, *Mekanda Adalet ve Sakatlık Dergisi*, Beyond. İstanbul, Ocak 2017.
21. Tayfun Koç, *Türkiye'de İşçi Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2016. http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/isci_mahpus_olmak_internet.pdf (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)
22. TBMM İnsan Hakları Komisyonu 14/11/2018 tarihli toplantısının birinci oturumunun tutanağı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2216 (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2021)
23. What is Intellectual Disability, American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Derneği), <https://www.psychiatry.org/patients-families/intellectual-disability/what-is-intellectual-disability> (Erişim Tarihi 10 Şubat 2021)
24. Avrupa Cezaevi Kuralları, <https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
25. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, <https://insan-haklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)
26. Avşar ve Tekin v. Türkiye, Başvuru no. 19302/09 ve 49089/12, Karar tarihi: 17.09.2019. <https://hudoc.echr>

coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22TUR%22],
%22appno%22:[%2219302/09%22,%2249089/12%22],
%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],
%22itemid%22:[%22001-198562%22]} (Erişim Tarihi:
27 Şubat 2021)

27. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)

28. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4982.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

29. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2021)

30. Nüfus Hizmetleri Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)

31. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf> (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021)

32. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8344&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2021)

33. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2324&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021)
34. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8345&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021)
35. Adres Kayıt Sistemi Uygulama Yönergesi, <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/yonerge/AdresKayitSistemiUygulamaYonergesi.pdf> , Erişim Tarihi 18.02.2021
36. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri İle Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol, <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/592019112913p47.pdf> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021)
37. Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı Arasında Ceza İnfaz Kurumlarındaki Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Protokol, <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/292019142507p34.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021)

"Acil durumlar dışında, revire ayda 1 defa çıkılabiliyor. Hastaneye sevkler ise çoğu zaman "asker olmadığından yapılamadığı" gibi, maalesef tarafımda, 2 aydır hastaneye götürülmeyi beklemektedir." (Silivri 7 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

"Ben %42 görme engelliyim, toplamda ise %72 sürekli engelliyim. Görme engelimi yüzünden TV seyretmekte çok çok zorluk çekiyorum. Cezaevlerinde koşullara almamıza izin verilen TV'ler hep ufak ekranlı, biz kısmi görme engelliler bu ufak ekranlarda TV'de çıkan filmi veya herhangi bir programı izleme imkanımız olmuyor. Büyük ekranlı TV almamıza izin verilse en azından TV seyrederek zaman geçiririz. Cezaevindeki mahkumun en büyük meşgalesi TV, bu da olmayınca zaman hiç geçmiyor." (Zile M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

"Sırasıyla ilgili doktorlara muayene için çıkarıldım. Göz doktoru %32 oranında engellidir dedi, iç hastalıkları doktoru ise %10. Yani toplamda %42. Nihayetinde ise çıktığım heyet, son bir dokunuşla %42 olan oranı sebepsiz yere %39'a çekerek statüye dahil olmama kasti olarak engel olmuştur. 1. unsur, tüm doktorlara muayene olduktan sonra çıktığım heyet diğer doktorların verdiği engel oranlarını bir kez daha değerlendirmesi. Herhangi bir ölçüt yok, hata payı diyorlar. Ama hep aşağı doğru çekilen bir oranla, yani tek yönlü hata payı. Ayak üstü çizgiyi çekip hakkınızın elinizden alındığı yer. Bu heyet tarafından 42 puanlık rakam 39'a indirilmiştir." (Silivri 8 Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu)

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

İsveç
Sverige